

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

НУБІП України

ВІДТВОРЕННЯ АНГЛІЙСЬКОМОВНИХ ТЕРМІНІВ
ТЕМАТИЧНОГО ПОЛЯ «ФУТЗАЛ» УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ:
ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ І СЛОВОТВІРНИЙ АСПЕКТИ

НУБІП України
МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА
на здобуття ОКР “Магістр”
ТЕРЕХ Анастасії Ігорівни
студентки 6 курсу
Гуманітарно-педагогічного факультету

НУБІП України
НАУКОВИЙ КЕРІВНИК
професор кафедри журналістики та
мовної комунікації, д-р філол. наук,
доцент НУБіП України

НУБІП України
ХАРЧЕНКО Світлана Василівна

НУБІП України

Київ– 2021

АНОТАЦІЯ

НУБІП України

Відтворення англійськомовних термінів тематичного поля «футзал» українською мовою: лексико-семантичний і словотвірний аспекти

Магістерська робота студентки 6 курсу гуманітарно-педагогічного факультету НУБіП України, Київ, 2021.

Роботу присвячено комплексному дослідженню англійськомовних термінів тематичного поля «футзал» в перекладі українською мовою. Порівняно основні прийоми та способи відтворення вибраних граматичних явищ у цих видах перекладу.

Зіставлено якісні та кількісні характеристики використання прийомів та способів відтворення досліджуваних граматичних явищ у науково-технічному та художньому перекладі. Виокремлено прийоми передачі в перекладі граматичних явищ, характерних лише для одного з порівнюваних видів перекладу.

Ключові слова: морфологічні та синтаксичні особливості перекладу, терміни футбольної галузі, тематичні групи футбольних термінів, іншомовні запозичення.

ANNOTATION

НУБІП України

Recreation of English futsal terms into Ukrainian: lexico-semantic and word-forming aspects

Master's degree work of 6 course student of humanitarian and pedagogical faculty of NULES of Ukraine, Kyiv, 2021.

Work is sanctified to complex research of terms of the thematic field "futsal" into Ukrainian. Basic methods of recreation of the chosen grammatical phenomena are compared in these types of translation.

Quality and quantitative descriptions of the use of receptions and methods of recreation of the investigated grammatical phenomena are confronted in scientific and technical and artistic translation. The methods of transmission exactly for the chosen theme in translation are distinguished.

Keywords: morphological and syntactic features of translation, terms of soccer industry, thematic groups of soccer terms, adoption.

НУБІП України

ЗМІСТ

НУБІП України

ВСТУП 3

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФУТБОЛЬНОЇ ЛЕКСИКИ

НУБІП України

1.1. Футбол як поліаспектне соціокультурне явище. Особливості вивчення мови футболу.....5

1.2. Поняттєво-термінна система дослідження.....10

1.3. Терміни футбольної галузі.....18

Висновки до розділу 1 21

РОЗДІЛ 2. СЕМАНТИЧНА СТРАТИФІКАЦІЯ ФУТБОЛЬНОЇ ЛЕКСИКИ

НУБІП України

2.1. Парадигматичні відношення у складі футбольної лексики..... 22

2.2. Синонімія. Антонімія 26

2.3. Тематичні групи футбольних термінів. Тематична група “Забезпечення гри”..... 32

Висновки до розділу 2 34

РОЗДІЛ 3. ФУНКЦІОНУВАННЯ ФУТБОЛЬНОЇ ЛЕКСИКИ У СФЕРАХ ЛІНГВОСОЦІУМУ

НУБІП України

3.1. Футбольна лексика за моделями українського словотворення. Аналітичні терміни 35

3.2. Футбольна термінологія, іншомовні запозичення. Футбольна термінологія у спеціальній сфері функціонування.....47

Висновки до розділу 3 47

РОЗДІЛ 4. ВІДТВОРЕННЯ ФУТБОЛЬНИХ І ФУТЗАЛЬНИХ ТЕРМІНІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ З АНГЛІЙСЬКОЇ	58
Висновки до розділу 4	

ВИСНОВКИ	61
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	65
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність роботи. На початку ХХІ ст. в українській мові активно функціонує футбольна лексика, пов'язана з футболом як багатоаспектним соціокультурним феноменом: видом спорту, сферою бізнесу і засобом політичного впливу, грою і масовим видовищем. Зацікавлення лінгвістів спортивною комунікацією, зокрема й мовою футболу, зросло в останні десятиріччя у зв'язку з вивченням різних сфер мовної діяльності соціуму. Попри увагу дослідників до теоретичних і практичних питань спортивної термінології в українському мовознавстві системного аналізу футбольної лексики немає.

Зasadничими для дослідження семантико-структурного та функціонального аналізу футбольної лексики української мови початку ХХІ ст. вважаємо студії українських і зарубіжних мовознавців, у яких висвітлено:

1) теоретичні основи лексикології (В. М. Білоноженко [13], 6 І. С. Гнатюк [13], В. І. Кононенко, М. І. Голянич [44], Ф. С. Бацевич, Т. А. Космеда [9]);

2) природу термінологічної норми та особливості взаємодії термінів і загальноживаних слів (І. І. Огієнко [15], О. О. Реформатський [17], Д. С. Лотте, В. П. Даниленко, В. Л. Івашенко [53], В. І. Пілецький [16], Н. Л. Цимбал [41], Л. В. Півньова);

3) характеристику мови спорту (М. Н. Іванюк [157], Б. О. Зільберт, О. В. Боровська [18], М. Р. Мартинюк [18], Т. А. Єщенко [64], Л. А. Карпець [66], І. М. Сушинська [20], Є. Л. Вокальчук [35], О. Г. Малишева [10]);

4) особливості футбольної лексики (П. І. Мельник [14], О. С. Рілов, С. Є. Богуславський [14], М. Б. Дубяк [58], Р. Є. Коваль [90], І. Р. Процик [32], О. М. Лавриненко [11], В. В. Максимчук).

Мета дослідження – визначити лексико-семантичний і словотвірний аспекти відтворення англійськомовних термінів тематичного поля «футзал» українською мовою.

Досягнення поставленої мети **передбачало виконання таких завдань:**

- з'ясувати зміст поняття “футбольна лексика”;
- простежити історію дослідження футбольної лексики і футбольної термінології в сучасному мовознавстві;
- розробити семантичну стратифікацію футбольної лексики;
- проаналізувати функціонування футбольної лексики, зокрема тематичного поля «футзал» у спеціальній і неспеціальній сферах комунікації соціуму.

Об'єкт дослідження – відтворення англійськомовних термінів футбольної лексики в українській мові.

Предмет дослідження – семантичні, формально-структурні та функціональні параметри футбольної лексики.

У роботі застосовано комплекс **методів дослідження:**

- 1) поняттєволінгвальний – для диференціації у складі футбольної лексики термінів футбольної галузі, екстрагалузевих термінологічних одиниць, термінологізованих загальноживаних лексичних одиниць, номенклатури, професіоналізмів, професійного жаргону;
- 2) компонентний аналіз – для встановлення парадигматичних відношень у складі футбольної лексики,
- 3) структурно-типологічний – для виявлення формальноструктурних типів лексичних одиниць.

Джерельною базою нашого дослідження слугують фахові словники, загальномовні словники (тлумачні, орфографічні, словники іноземних слів, словники синонімів та ін.), спортивні газети та журнали (друковані та інтернет-видання), фахова, науково-популярна та довідкова література з футбольної

проблематики, телепрограми на футбольну тематику, трансляція футбольних матчів, футбольна інтернет-комунікація, усна футбольна комунікація (спілкування тренерів, арбітрів, футболістів, уболівальників).

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що запропоновано зразки перекладу із власної практики для практичного застосування.

Теоретичне значення дослідження полягає в тому, що його результати становлять внесок у розвиток теоретичних аспектів перекладознавства, зокрема, визначення основних способів перекладу термінів тематичного поля «футзал».

Практична значущість роботи полягає у можливості застосування результатів дослідження для розв'язання практичних проблем, пов'язаних з англо-українським перекладом, зокрема перекладом текстів публіцистичного і наукового стилів футбольної тематики; прийоми та зразки перекладу можуть бути корисними та використовуватися перекладачами-практиками; дослідження може стати основою для складання словника футзальних термінів українською мовою з англійської.

Апробація. Апробація результатів дослідження підкріплюється публікацією тез та участю у II Міжнародній конференції «Фахові мови й новітні підходи до їх викладання» (м. Київ, 20-21 травня 2021 р.), а також участю у науково-методичному семінарі «Перекладацька практика – шлях до професійного росту майбутнього філолога-перекладача», що відбувся на базі НУБІП України у м. Київ 10 червня 2021 р.; Окрім зазначеного, апробація результатів дослідження поширюється на публікації у закордонних (міжнародних) виданнях, а саме: *Способи перекладу англійських спортивних термінів українською мовою* у збірнику *Languages for Specific Purposes and Ways of Instruction and Acquisition: Innovative Approach* (видавництво Vandana Publications, India); та *Translation of English futsal terms into Ukrainian* (укр. «Переклад англійських футзальних термінів українською мовою») у збірнику *Language, Business and Law, Intercultural Communication: Challenges of Today* (видавництво ABC Books, India)

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, додатку на 4 сторінках. Текст магістерської роботи проілюстровано 4 рисунками.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФУТБОЛЬНОЇ ЛЕКСИКИ

НУБІП України

1.1. Футбол як поліаспектне соціокультурне явище. Особливості вивчення мови футболу

НУБІП України

Словниковий склад мови – своєрідний макрообраз світу. “Національна мовна картина світу має свої внутрішні компоненти, вона є гетерогенною в тому значенні, що не лише відображає, формує систему, проте й випереджує дійсність, створює її, формує її розуміння, поняття про неї” [27, с. 71].

Завдяки лексиці національної мови відбувається систематизація знань, експлікується розвиток різних сфер лінгвосоціуму: матеріальної, моральної і духовної. На перетині цих складних вимірів сформувався важливий сегмент сучасного мовно-смислового універсуму – футбольна лексика. Складність вивчення цієї частини словникового складу детермінована тим, що саме поняття “футбол” поліаспектне, а тому потребує лінгвофілософського осмислення.

Футбол (від англ. football, “нога, м’яч”, інші назви: сокер, копаний м’яч) – командна спортивна гра, в якій беруть участь дві команди по одинадцять гравців у кожній. У футбол грають м’ячем на прямокутному трав’яному полі (іноді траву замінюють штучним покриттям) із воротами на двох протилежних сторонах поля. Мета гри – забити якомога більше голів; тобто завести м’яч у ворота суперника якомога більше разів. Головна особливість футболу полягає в тому, що гравці (за винятком воротарів) не мають права в межах игрового поля торкатися м’яча руками. Переможцем гри є команда, яка забила за час матчу (два тайми по 45 хвилин) більше голів, ніж суперник [21].

Футзал (від порт. futebol de salão та ісп. fútbol sala – «зальний футбол») – командна спортивна гра з м’ячем у залі за участю двох команд: 5 гравців у кожній, один з них воротар. На відміну від інших видів футболу (футбол на траві або шоубол, як його називають в Латинській Америці), гра відбувається на

майданчику з твердим покриттям, позначений лініями; не використовуються щитки чи бортики. У футзалі користуються меншим за розміром м'ячем із меншим відскоком, ніж звичайний футбольний м'яч, який використовують у футболі та міні-футболі. У грі наголошуються імпровізація, креативність та техніка, контроль м'яча та передачі в обмеженому просторі. За правилами футзал нагадує футбол та міні-футбол.

В Україну футбол прийшов у 1880-90-их рр. через службовців англійців, які працювали на підприємствах в Одесі, а також через посередництво “гімнастично-спортових товариств” (таких, як “Сокіл”). Футбол набув поширення серед студентів, шкільної молоді, робітництва. Офіційно першим футбольним матчем в Україні зараз вважають шестихвилинний матч у Львові 14 липня 1894 року.

Одним із перших серед академічних філософів спробував окреслити значення цього слова Л. Вітгенштайн [19]. У своїх “Філософських дослідженнях” він демонструє, що такі елементи гри, як розвага, правила, змагання, не можуть адекватно визначити, що це таке. Тому робить висновок, що “гра” не може мати єдиного трактування.

Французький соціолог Р. Каюа [22] в книзі “Ігри та людина” визначає гру як діяльність із такими характеристиками: розвага (добровільне об'єднання гравців саме з метою гри), відокремленість (гра обмежена певним місцем і часом), непевність (перебіг гри відкритий, а кінець наперед невизначений), непродуктивність (гра не приносить корисних результатів), правила (перебіг гри визначають правила), фіктивність (під час гри людина живе у фіктивній реальності).

Гра (у тому числі й футбольна) в мовознавчому ракурсі представлена у дисертаційній роботі В. І. Пустовалової “Лінгвокультурний код гри в українській масовій комунікації” [13]. Образ гри проаналізовано у взаємодії ключових його складників: лексеми гра як назви концепту, сценарію, правил гри, ігрового простору, учасників та атрибутики. На основі цього дослідження констатуємо, що у футболі об'єднуються кілька ігрових сценаріїв: субкод спортивної гри і

театральної гри, передусім за рахунок наявності глядачів, а також ознаки видовищності.

М. М. Ібрагімов підкреслює, що “гра, змагання й видовищність, як сутність й існування екзистенціального за змістом спорту, у будь-якому теоретичному аналізі не можуть бути відокремлені, бо вони зумовлюють один одного. Публічність, а не лише видовищність, яку можна розглядати як необхідну для емоційних випробувань людей розвагу, необхідно розуміти в культурологічному контексті, що дає змогу “перевести” спорт у коло соціальних потреб та інтересів, діяльнісної мотивації, системи ідеалів і цінностей, тобто в таку об’єктивну соціальну реальність, яка вимагає філософського осмислення” [7, с. 48].

У XXI ст. футбол справедливо вважають соціокультурним феноменом, що не знає національних кордонів. Футбол став масовим видовищем у зв’язку з розвитком різноманітних міжнародних змагань (як на рівні клубів, так і національних збірних). Чемпіонат Європи з футболу 2012 року черговий раз увиразнив значення цієї гри для європейської спільноти загалом та української зокрема. Важливий компонент організації і проведення футбольних ігор – успішна комунікація.

В останні десятиліття зросло зацікавлення мовознавців футбольною комунікацією в різних мовах. Здебільшого футбольний дискурс аналізують у межах спортивного (Б. О. Зільберт [69], О. Г. Малишева).

Із найгрунтовніших досліджень – дисертаційні праці О. С. Рилова “Термінологічна система “Футбол” (1998 р.), З. С. Логінова «Англізми у спортивній термінології російської мови: синхронно-діахронічна характеристика», Т. В. Іщенко «Англійська фахова мова еспорту: когнітивні та перекладацькі аспекти». О. С. Рілов у своїй дисертації на основі текстів спортивних видань сформував два робочі масиви футбольних термінів: 1) уживаних наприкінці XIX – на початку XX ст.; 2) уживаних наприкінці XX ст. Для цього розмежував терміни мови і терміни мовлення, розробив принципи диференціації термінів і їх варіантів, намітив підходи до стратифікації спеціальної футбольної лексики, щоб зафіксувати нормативні терміни у словнику.

Семантичний аналіз термінів здійснено за допомогою традиційної парадигматичної методики, яка дала змогу встановити відповідність/невідповідність між термінами через заміщення чи протиставлення; так розмежовувалися синоніми, омоніми, антоніми. Частково застосовано методику компонентного аналізу, тобто розкладання значення терміна на “семантичні множники”, чому передувало виділення семантичних полів. Автор звертає увагу на концептуальну структуру терміна. У роботі також здійснено психолінгвістичний експеримент про сприйняття респондентами емоційно забарвлених термінів. О. С. Рілов також уклав словник-довідник футбольної термінології, до якого увійшли тільки найбільш поширені термінологічні слова і словосполучення футбольної галузі кінця ХХ ст.

Дисертація С. С. Богуславського – комплексна студія системної і номінативної природи термінології футболу у проекції на концептуальну організацію сфери футболу в колективній свідомості фахівців. Термини супроводжуються етимологічними відомостями, історичними довідками про зміни семантичної межі термінозначень. У роботі представлено мотиваційні механізми у футбольній терміносистемі: пропозитивно-диктумну мотивацію (гіперонімичний і предикатно-аргументний різновиди), асоціативно-метафоричну мотивацію та змішаний тип мотивації термінів футболу.

Когнітивно-експресивні засоби синонімії в сучасних медіатекстах на футбольну тематику розглядає П. І. Мельник. На думку дослідника, оптимізація спортивної мови повинна бути скерована на використання саме української літературної мови, з одного боку, а з іншого – на влучне вживання слів, притаманних wieloвлованню самим спортсменів на майданчиках, тренерів на лавах запасних, уболівальників на трибунах і перед телеприймачами. Науковець стверджує, що мова журналістики на футбольну тематику постійно встосує світовий досвід представлення цього виду спорту в ЗМІ. Ці процеси є характерними для сучасного розвитку на основі глобалізації, і, звичайно, журналістам важливо якнайширше і якнайглибше знати систему мовностилістичних засобів, які використовуються на цих теренах [14].

Наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. “український футбольний лексикон під впливом екстра- й інтралінгвальних чинників зазнав інтенсивних змін, що спричинило потребу укладання нових словників футбольної термінології та її переклад іншими мовами”.

У 2009 році вийшов ілюстрований шестимовний словник футбольної лексики “Мова футболу” [18]. Це перша спроба в Україні систематизувати термінологічний фактаж цього виду спорту й проілюструвати парцетелі й розбіжності в різних мовах. Словник містить понад тисячу найбільш уживаних футбольних термінів цистьма мовами (українською, французькою, іспанською, російською, англійською, німецькою). У передмові зазначено: “Лексика є серцевиною футболу. Одним із головних джерел утворення нових футбольних термінів є метафора, яка приводить у рух слова, змушує їх виконувати найрізноманітніші функції. Футбол як вид спорту – явище синкретичне. Воно поєднує у собі певні правила театральної драматургії, взаємозв’язок глядачів і виконавців у різних формах: вигуках, жестах, елементах музичної підтримки, а також у мас-медійному супроводі. Саме засоби масової інформації фіксують словесні футбольні новотвори. Словник багато почерпнув саме з цих джерел”.

До Євро-2012 підготовлено і видано “Українсько-англійсько-російський футбольний словник” (укладач – медіа-офіцер УЄФА Мамука Кварацхелія). Словник містить більше 3 тисяч футбольних термінів і висловів. Видання поділене на розділи: “Футбольні слова”, “Вигуки”, “Контракт”, “Керівництво”, “Стадіон”, “Медицина”, “ЗМІ (медіа)”, “Арбітраж”. Усі терміни в словнику мають також англійську транскрипцію (українськими літерами). На презентації словника автор зазначив: “Цю книгу я приєвчую відомому футбольному коментатору Коте Махарадзе. Саме по собі видання – унікальне, адже подібного словника до цього ще не було. Це хороший подарунок для українців напередодні Євро-2012, оскільки з ним футбольну англійську мову зможуть вивчити навіть ті люди, які не володіють латинським алфавітом”

Проте у процесі дослідження аналіз вивченої літератури дозволяє зробити висновок, що на сьогоднішній день у вітчизняному просторі питання щодо

вивчення саме футзальної термінології не розкриті. На нашу думку, це можна пояснити тим, що футзал – відносно молодий вид спорту. Він почав розвиватися в середині 20 століття, а перші офіційні змагання з футзалу у світі відбулися лише в 1965 році, в Україні 94 році [87]. Як інші терміносистеми, футзальна термінологія є унікальною. Вивчивши лі-ру, дійшли висновку, що одним з небагатьох джерелам футзальних термінів в українській мові є офіційні правила футзалу [89] і короткий словник В.Симоненка, що, думаємо, не містить усіх необхідних термінів. І ми вважаємо, що це головна проблема у перекладі термінів тематичного поля «футзал», яка може стати перспективним напрямком розвитку перекладацької діяльності в майбутньому.

1.2. Поняттєво-термінна система дослідження

Відповідно до розвитку футбольної галузі формувалася і система найменувань предметів і понять цієї гри. На позначення цього тематичного об'єднання функціонує низка термінів: “футбольна лексика”, “лексика футболу”, “футбольні терміни”, “футбольна термінологія”, “фахова лексика футболу”. Закономірно, що важлива умова будь-якої наукової студії – чітка дефініція об'єкта. Тому схарактеризуємо іманентні ознаки футбольної лексики української літературної мови.

Оскільки футзал утворився як похідний вид спорту від футболу, то і значна кількість лексики, що вживається для позначення понять у футзалі, є спільно. Для обох видів спорту.

Футбольна лексика – це найменування предметів і понять футбольної галузі, що функціонують у спеціальній і неспеціальній сферах мовної діяльності соціуму. Спеціальний вид діяльності обслуговує фахова мова. “Особливість фахових мов полягає в їхній спеціальній, орієнтованій на потреби відповідної професії лексичній базі, переході якої до загальнонаціональної мови плавні... З іншого

боку, їх специфіка полягає в частотності вживання” [51, с. 19]. Фахову мову називають ще технолектом, робочою мовою, особливою мовою, галузєвою мовою, професійною мовою, професійним діпролектом, спеціальною мовою, субмовою, мовою для спеціальних цілей [51; 152].

Н. О. Гимер на підставі вивчення наукової літератури виділяє ознаки фахової мови, зокрема такі:

- тісний зв'язок із певною науковою галуззю;
- специфічний набір мовних одиниць;
- вибір і використання мовних структур загальноживаної лексики в межах фахової мови;
- дотримання норм літературної мови на рівні морфології, лексики, синтаксису й організації тексту;

- міжрегіональний характер фахових мов;
- наявність писемної та усної форм [40, с. 15].

Для назви аналізованого сегмента мовної діяльності соціуму з англійськомовного світу прийшло поняття “Language for Specific Purposes” (LSP) – “мова спеціального призначення”. К. Я. Авербух стверджує, що мова спеціального призначення “більше ніж будь-яка інша сфера комунікації спрямована на ефективну й адекватну передачу інформації” [1, с. 50].

На сучасному етапі розвитку мовознавства ще немає єдності думок українських і зарубіжних науковців щодо статусу мови спеціального призначення.

Л. В. Півнюва у статті “Мова спеціального призначення як об'єкт лінгвістичних студій” здійснила спробу систематизувати погляди учених. Так, на основі аналізу вона констатує, що мова спеціального призначення:

- 1) має термін як основну одиницю;
- 2) не – функційний різновид національної мови;
- 3) має спільні риси з лексиконом літературної мови і містить спеціальні термінологічні та термінологізовані одиниці;
- 4) більш інтернаціоналізована, ніж загальноживана лексика;

5) характеризується передачею спеціального знання максимально економічними засобами вираження завдяки автоматизації та кодифікації;

6) служить для потреб високоорганізованої і оптимізованої професійної комунікації;

7) містить не лише терміни, номени, а й професіоналізми та жаргонізми, що дає можливість відтворити повну картину становлення тієї чи тієї системи понять з урахуванням мовних та позамовних чинників впливу [16, с. 123].

Усі фахові мови, як стверджує А. С. Герд, виконують такі дві основні функції: позначення, найменування вузькопрофесійних спеціальних понять і систем понять (предметів, ознак, дій, процесів); особливого найменування загальновідомих понять, що надає йому підвищеної виразності, експресивності, емоційності [38, с. 28].

С. Вискушенко додає: “Першу функцію виконують наукові та технічні терміни, які відомі лише вузькому колу спеціалістів, а друга функція притаманна лексиці жаргонів певних соціальних груп” [28, с. 236].

Таксономія номінативних одиниць у мові спеціального призначення є досить розгалуженою. До спеціальної лексики зараховують:

- загальнонаукову лексику;

- терміни;

- прототерміни – спеціальні лексеми, які номінують спеціальні уявлення в

донаукову добу розвитку спеціальних знань;

- передтерміни – спеціальні лексеми для новосформованих понять, зокрема описові звороти, єврядні словосполучення, прислівникові та дієприслівникові звороти;

- квазітерміни – закріплені в термінології передтерміни;

- терміноїди – спеціальні лексеми, які використовуються для номінації неоднозначних понять, які ще не мають дефініцій;

- номенклатурні знаки (номени) (термін Г. О. Винокура) – сукупність спеціальних лексичних одиниць для позначення конкретних, одиничних понять у певній галузі;

- професіоналізми – слова, що називають спеціальні поняття в професійному усному мовленні, у неофіційній ситуації, що мають експресивні та емоційні конотації;

- професійні жаргонізми – різновиди професіоналізмів, що мають ненормативний характер [49, с.33].

Із наведеного переліку до терміносистем включають лише терміни, номени і загальнонаукову лексику.

У нашому дослідженні у мові спеціального призначення, що репрезентує футбольну галузь, лексику кваліфікуємо як спеціальну лексику футболу (або ж як фахову лексику футболу) і розподіляємо на таксономічні ранги таким чином:

1) терміни футбольної галузі (у складі яких загальноспортивні, міжгалузеві спортивні і власне футбольні терміни);

2) екстрагалузеві термінологічні одиниці;

3) термінологізовані загальноповживані лексичні одиниці (загальноповживані лексеми, які служать для опису термінологічних понять);

4) номенклатура;

5) професіоналізми, професійний жаргон.

Кожен із названих сегментів розглянемо у другому розділі. Футбольна лексика, на відміну від футбольної термінології, має значно ширшу сферу функціонування.

Особливість творення і вживання термінів (у тому числі футбольних) як особливих знаків мисленнєвої діяльності людини на словесному рівні характеризується орієнтацією на мовну систему загалом і термінологічну систему зокрема. Встановлення ознак терміна є досить складною проблемою, яку вирішують вітчизняні і зарубіжні лінгвісти: Д. С. Лотте [123], В. П. Даниленко [54], Т. Д. Кандеякі [75], Б. М. Головін [41], Л. О. Симоненко [106].

Велика кількість лінгвістичних робіт є описом конкретних терміносистем, структурносемантичної специфіки термінологічної галузевих субмов і дослідженням їхньої генези.

Термін (terminus – рубіж, межа) – слово або словосполучення, що позначає поняття певної галузі науки, техніки. Терміни виникають у професійному середовищі і вживаються у строго термінологічній функції” [10, с. 62].

Л. О. Симоненко зауважує: “Термінологічна номінація, на відміну від загальномовної, має певні особливості, пов’язані насамперед із самою специфікою терміна як лексичної одиниці обмеженої сфери вживання” [18, с. 21].

Сучасні науковці пропонують нові підходи до вивчення природи терміна. О. М. Крimeць і Л. А. Васенко здійснили аналіз динаміки поглядів на поняття “термін” [107]. Вони вважають, що застосування нових підходів у дослідженні терміна дає змогу по-новому з’ясувати його сутність як текстового явища, а також виявити основну ознаку терміна – термінологічність, яка визначається кількістю наукових відомостей, необхідних для його ідентифікації.

Один із напрямків у термінознавстві – когнітивне термінознавство – трактує термін як компонент динамічної моделі мови, що поєднує в собі стабільну знакову систему та її постійне переосмислення. У результаті термін постає концентратом наукового знання і водночас універсальною мовною категорією, яка характеризується загальними властивостями мовного знака [107 с. 76–77]. На зламі тисячоліть активно відбувається розвиток термінології та фахової лексики. Його детермінують зовнішні та внутрішні чинники.

Внутрішній розвиток терміносистем спричиняють антиномії (внутрішні суперечності), властиві мові як соціальному феномену. У мовознавстві сформульовано кілька антиномій, що детермінують появу загальномовної і термінологічної варіативності: антиномія мови й мовлення, антиномія мови й мислення, антиномія мовця і слухача, а також виокремлено антиномії, на яких ґрунтується варіантність термінів: антиномія мовного субстрату й термінологічної сутності спеціального слова, антиномія узуального й конвенціонального в терміні.

Л. Г. Боярова виокремлює ще кілька суперечностей: антиномія узусу й можливостей мовної системи, антиномія на основі асиметричності мовного знака, антиномія сталості й змінності в мові. “Вияв цих антиномій є внутрішньою

енергією мовної системи, що підтримує процеси створення, вибирання й усунення варіантів термінологічних одиниць” [19, с. 45].

Дослідження мов спеціального призначення засвідчує, що для їхнього аналізу недостатньо оперувати лише одними термінами. “Важливим засобом вираження терміна є його внутрішня семантична структура з узагальненим інваріантним компонентом та змінними диференційними як основа трактування терміна, а також фаховий текст, який конкретизує об’єкти певної терміносистеми [40, с. 17].

Т. Р. Кияк наголошує, що у вітчизняному мовознавстві має реалізуватися розуміння того, що класичні термінологічні дослідження, орієнтовані на аспекти деривації, просту констатацію мовних факторів із позиції науки, слід вважати спекулятивними, безперспективними, застарілими. “Терміносистеми слід досліджувати лише у руслі їхньої функціональної ваги в контексті, власне, у фахових мовах” [81, с. 20].

Тому в нашій роботі аналіз футбольної лексики (а в її складі футбольної термінології) здійснено в контекстуальному оточенні. Кодифікація загальномовної і термінологічної норми на різних етапах розвитку української лексикографії (і, зокрема, термінографії) засвідчує зміни в поглядах на нормування термінів, а також свідомий вплив суспільства на розвиток норми.

Л. Г. Боярова застерігає, що такий вплив “повинен мати певні обмеження, одним із яких є система мови, адже кодифікація тільки тоді може бути результативною, коли спирається на внутрішні закономірності й тенденції розвитку мови та обґрунтована мовознавчою наукою. У сучасному термінознавстві головною умовою нормативності терміна визнається відповідність його продуктивним моделям української мови (акцентологічним, словотворчим)” [20, с. 43].

У неспеціальних контекстах футбольна термінологія зазнає детермінологізації. Питання детермінологізації лексики в українському мовознавстві студіювали О. Г. Муромцева [14], Т. І. Панько [15], Н. Ф. Непийвода.

Мовознавці вважають детермінологізацію одним із найактивніших процесів у розвитку лексикосемантичної системи літературних мов. Це перехід термінів із вузькоспеціалізованої сфери вживання до загальноживаного словникового складу. За твердженням О. О. Селіванової, детермінологізація – “явище мовної системи, вияв мовної економії й асиметричного дуалізму мовного знака, яке являє собою перехід термінів до загальноживаної лексики” [15, с. 117].

О. А. Веремчук застерігає, що не можна протиставляти слово загального вжитку термінові на основі його поняттєвої співвіднесеності, оскільки слово, як і терміноодиниця, теж здатне реалізовувати номінативну функцію, називаючи певне поняття. Під час розмежування лексеми із термінологічною семантикою і лексеми загального вжитку варто акцентувати на природі поняття. Відмінність між науковим поняттям, що лежить в основі терміна, та ненауковим, яке назване загальноживаним словом, полягає в різному ступені узагальнення, тобто поняття спеціальної сфери знань може відображати ознаки, що утворюють сутність реалії, більш точно [26, с. 23].

З. М. Осипенко наголошує на тому, що поза термінологічною системою термін стає напівтерміном. Даючи загальне уявлення про позначуване поняття, він не передбачає наукових дефініцій, а отже, перестає бути членом термінологічного поля, не мотивується ним [16, с. 65].

На початку XXI ст. процес детермінологізації футбольної лексики дуже швидкоплинний. Розмивання меж спеціального слова відбувається через те, що воно вступає у нові синтагматичні зв'язки і пристосовується до нових контекстів. Терміни дедалі частіше починають уживатися в неспеціальній сфері, в інших функціональних стилях. Безперестанному поширенню термінів у лінгвоєоціумі передусім сприяють ЗМІ, художня література.

Методологічний підхід до вивчення семантичних, формально-структурних і функціональних параметрів футбольної лексики в українській мові ґрунтується на поєднанні різних методів дослідження, детермінованих метою, завданнями, об'єктом і предметом дисертаційної роботи, виконаної в галузі лексикології (у

синхронії, з урахуванням функціонального потенціалу лексичних одиниць).
 Аналіз системи параметрів футбольної лексики здійснювався в кілька етапів:

1. На початковому теоретичному етапі роботи простудійовано праці українських і зарубіжних мовознавців із лексикології, термінології, функціональної стилістики і когнітивної лінгвістики. Встановлено доцільність використання комплексу методів для вивчення футбольної лексики з огляду на поліаспектність самого поняття “футбол” у сучасному мовно-смісловому універсумі (футбол як спортивна гра, футбол як видовище, футбол як бізнес, футбол як політика).

2. На другому етапі роботи було сформовано корпус футбольної лексики в українській літературній мові початку ХХІ ст.

Критеріями відбору лексичних одиниць слугували такі:

- а) номінація предметів і понять зі сфери футболу,
- б) сполучуваність із ключовою лексемою футбольний, що підтверджує узуалізацію синтагматичних зв'язків,
- в) функціонування лексичної одиниці у фаховій літературі з футбольної проблематики,
- г) фіксація лексичної одиниці в сучасних словниках футбольної лексики і футбольної термінології.

Метод суцільної вибірки застосовано до художніх творів футбольної тематики, що увійшли в антологію “Письменники про футбол” [11]. Використано метод безпосереднього спостереження для дослідження функціонування футбольної лексики у телепрограмах на футбольну тематику на ТК “Футбол 1”, ТК “Футбол 2”, ТК “Україна”, ТК “1+1”, ТК “2+2”, ТК “24” упродовж 2013–2016 рр., у трансляціях футбольних матчів.

Безпосереднє спостереження за усною футбольною комунікацією тренерів, арбітрів, футболістів відбувалося під час особистої участі в ролі гравця футбольної команди у змаганнях районного рівня. Безпосереднє спостереження за мовою вболівальників здійснено особисто під час відвідування футбольних матчів регіонального, всеукраїнського та міжнародного рівнів.

3. Третій етап роботи – систематизація корпусу футбольної лексики. Використано такі методи дослідження:

а) поняттєво-лінгвальний – для розмежування у складі футбольної лексики термінів футбольної галузі, екстрагалузевих термінологічних одиниць, термінологізованих загальноживаних лексичних одиниць, номенклатури, професіоналізмів, професійного жаргону;

б) компонентний аналіз – для виявлення парадигматичних відношень у складі футбольної лексики; лексикотематичного моделювання – для формування тематичних груп футбольних номінацій;

в) структурно-типологічний – для встановлення формально-структурних типів лексичних одиниць. На цьому етапі джерельною базою також слугували загальномовні словники (тлумачні [25], орфографічні [28], словники іншомовних слів [6], словники синонімів [8] та ін.), що дали змогу адекватно окреслити семантичні, стилістичні, соціонормативні параметри футбольної лексики.

Частково задіяно метод кількісного аналізу для визначення квантитативних показників досліджуваних явищ.

Зокрема встановлено, що у сформованому корпусі футбольної лексики обсягом близько 5000 одиниць терміни складають 65 %, номенклатура – 25 %, професіоналізми і професійний жаргон – 10 %.

Щоб проілюструвати авторську картотеку, укладено і представлено в додатку словник іншомовних запозичень у футбольній лексиці сучасної української літературної мови.

4. Четвертий етап дослідження – виявлення статусу лексичної одиниці з футбольною семантикою (статусу терміна чи детермінологізованої одиниці) та її функціонального навантаження у різних сегментах лінгвосоціуму: у спеціальній і неспеціальній сферах (у мові ЗМІ в неспеціальних контекстах, у розмовній мові, в художній мові). Функціональний метод уможливив інтерпретацію семантико-стилістичних параметрів лексичних одиниць із футбольною семантикою в сучасній мовній практиці.

5. На п'ятому (завершальному) етапі наукової роботи за допомогою описового методу здійснено характеристику та узагальнення мовних фактів. Поетапність виконання задекларованих завдань сприяла реалізації мети дослідження.

НУБІП України

1.4. Терміни футбольної галузі

У літературних мовах галузеві терміни утворюють систему, в якій рівень організації одиниць значно вищий, ніж у лексиці загальнолітературної мови. Сучасні уявлення науковців про спеціальне слово, термін, термінологію, терміносистему ґрунтуються на ідеях вітчизняних і зарубіжних дослідників, таких як: Д. С. Лотте [24], В. П. Даниленко [53], Т. Л. Канделакі [70], Б. М. Головін [42], Л. О. Симоненко.

У трактуванні В. М. Лейчика, термін – це слово чи словосполучення, що позначає поняття спеціальної сфери спілкування в науці, виробництві, техніці, мистецтві, у конкретній галузі знань чи людської діяльності, тобто є одиницею мови спеціального призначення [38].

О. О. Селіванова виклала головні вимоги до терміна, як-от: системність, що стосується поняттєвого змісту, словесного вираження й відповідності між змістом і формою; наявність класифікаційної дефініції (тлумачення, яке ґрунтується на ключовому гіперонімі й видовій специфіці); стислість, відповідність позначуваному поняттю, однозначність і конкретизація в межах терміносистеми, прозорість внутрішньої форми; жорстка конвенційність, стилістична нейтральність; залученість до відповідної системи понять певної галузі; відповідність нормам мови, що запобігає появі професійних жаргонізмів; точність і короткість, дериваційна здатність; інваріантність як відсутність варіантів і синонімів; висока інформативність [13, с. 736–737].

У переліку наведено ідеальні вимоги до терміна. Зазвичай у сучасній мовній практиці є багато відхилень від цих вимог. Наприклад, як засвідчує аналіз

футбольної термінології, полілексемні терміни частотніші, ніж монолексемні. Функціонують моделі термінів із п'яти елементів: *вихід воротаря за межі карного майданчика, здобути місце у фінальній раунд турніру*. Наявні багатокomпонентні моделі аналітичного способу творення із підрядним реченням у ролі атрибута *гравця, що виходить на заміну; команда, що очолює турнірну таблицю*. Також у футбольній термінології спостерігаємо варіантність (*футбольний зал – футбольна зала*) і синонімію (*рефері – суддя, голкіпер – воротар, хавбек – півзахисник*). Спеціальні термінологічні одиниці футбольної тематики за ступенем спеціалізації їхнього значення різні, а тому їх можна поділити на три групи: загальноспортивні терміни, міжгалузеві спортивні терміни і власне футбольні терміни.

Загальноспортивні терміни вживають практично в усіх галузях спорту, наприклад: *аутсайдер, гра, гравець, змагання, лідер, рекорд, спортсмен*. У межах певної термінології такі лексичні одиниці можуть конкретизувати своє значення: *футбольна гра, футбольне змагання*.

Міжгалузеві спортивні терміни функціонують у кількох галузях спорту: *автогол, асистент, аут, блокування, ворота, гандикап, гол, гравець матчу, дербі, дриблінг, ліга, м'яч, офсайд, очко, передача, поєдинок, порушення правил, спринт, тактична схема, трансферне вікно, удар, фінт, центрофорвард, штрафний майданчик*.

Власне футбольні терміни притаманні тільки футбольній галузі:

- *вінгер* “бічний атакуючий півзахисник, що грає ближче до бічних ліній футбольного поля, на фланзі” [287];

- *золотий гол* “метод, який використовувався з 1993 по 2004 рр. у футболі в матчах стадії плей-оф для визначення переможця у випадку нічийного результату після закінчення основного часу (90 хвилин)” [27];

- *інсайд* “дещо витіснений назад гравець лінії атаки, розташований між лінією нападу та лінією півзахисту; “внутрішній” або “напівсередній” нападник у англійській термінології” [27];

- *катеначо* “тактична схема у футболі, яка робить акцент на обороні і використанні тактичних помилок суперника” [27];

- *корнер* “кутовий удар” [27]; кутовий удар “удар, який регламентує спосіб продовження гри після того, як м’яч покинув поле від гравця команди, що захищалася, і перетнув лінію воріт цієї команди, проте при цьому не був забитий гол” [27];

- *латераль* “крайній захисник, який активно підтримує атаку або контролює увесь фланг”;

- *одинадцятиметровий удар* “штрафний удар із відстані в одинадцять метрів, який відбиває лише воротар без захисників” [22];

- *рабона* “удар, який наноситься по м’ячу позаду опорної ноги: при правильному виконанні ноги гравця схрещуються одна за другою” [27].

Футбольна термінологія за тематикою дуже розгалужена. Сформований нами корпус лексичних одиниць розподілено на чотири тематичні множини: “Організація гри”, “Забезпечення гри”, “Учасники гри”, “Процес гри”, кожна з яких має складну семантичну ієрархію.

Висновки до розділу 1

Футбольний лексикон зазнає перманентних змін, що зумовило укладання словників футбольної термінології та її переклад іншими мовами. Особливість мови футболу в тому, що вона спрямована на вузьку сферу спілкування спеціалістів цієї галузі і на широке коло учасників футбольної комунікації – журналістів та вболівальників.

Футбольна лексика – це найменування предметів і понять зі сфери футболу, що функціонують у фаховій і нефаховій мові. Для позначення фахової сфери використано поняття “Language for Specific Purposes” (LSP) – “мова спеціального призначення” як найбільш поширене в англomовній літературі.

Базовою одиницею мови спеціального призначення слугує термін. У мовознавчих студіях визначальними критеріями терміна названо такі: системність, поняттєву співвіднесеність, дефінітивність, відповідність структури

національної мови. Додатковими ознаками є контекстуальна стабільність, однозначність, стислість і точність, емоційна та експресивна нейтральність.

У лінгвістичній практиці поняття “футбольна лексика” і “футбольна термінологія” часто вживають недиференційовано. Критерієм віднесення слова до футбольної лексики є узувальне вживання цього слова у футбольній комунікації.

Серед термінологічних одиниць футбольної тематики за ступенем спеціалізації їхнього значення розрізняємо загальноспортивні терміни (*змагання, перемога, поразка*), міжгалузеві спортивні терміни (*гра, м'яч, ворота*) і власне футбольні терміни (*вінгер, латераль, офсайд*).

Термінологізовані лексичні одиниці – це загальноживані лексеми, які служать для опису термінологічних понять. Термін значною мірою відрізняється від загальноживаного слова, на базі якого він виник. Проте наявність семантичного зв'язку між загальним і термінологічним значеннями лексеми свідчить про її багатозначність, а в діахронному аспекті – про первинність першого і вторинність другого значення.

РОЗДІЛ 2

СЕМАНТИЧНА СТРАТИФІКАЦІЯ ФУТБОЛЬНОЇ ЛЕКСИКИ

2.1. Парадигматичні відношення у складі футбольної лексики

Парадигматичні відношення у складі футбольної лексики є антиномією між лінгвальними елементами, об'єднаними певними асоціаціями. Вони ґрунтуються на формальній або семантичній подібності слів – гіперегімоніміїних зв'язках, відношеннях синонімії, антонімії та омонімії. Риси, які слугують підставою включати слова до однієї парадигми на основі спільності, називають

отожнювальними, а семантичні особливості, за якими значення протиставляються, вважають диференційними семантичними ознаками.

Оскільки у складі футбольної лексики більшу частку складає футбольна термінологія, наголошуємо на тому, що термінологічна лексика характеризується вищим ступенем системної організації її окремих ланок, що детерміновано наявністю класифікацій за певними ознаками. Рациональна систематизація футбольної лексики (і термінології в тому числі) передусім можлива завдяки встановленню гіперо-гіпоніміїчних відношень.

Дослідники під гіперо-гіпоніміїчними (або родо-видовими) відношеннями розуміють відношення між двома значеннями, якщо одне з них містить усі значення іншого, тобто відношення включення одного значення в інше [22, с. 69].

Йдеться про зв'язки на основі співвідношення таких значеннєвих характеристик, як загальне і особливе (*квітка* – *троянда*, *волошка*), множина і її елемент (*ліс* – *дерево*, *рй* – *бджола*), ціле і частина (*дерево* – *гілка*, *стіл* – *шухляда*) [28, с. 130].

“Якщо синонімічні, антонімічні, омонімічні зв'язки об'єднують лише певну частину слів, то родо-видові відношення охоплюють усю лексику. Таке явище пояснюється закономірностями людського мислення, у якому парцотельно існують тенденції до узагальнення і до конкретизації.

На основі одного гіпероніма формується мікрополе термінів-гіпонімів. Терміни, які називають видові поняття, є гіпонімами щодо слів – назв родових понять (гіперонімів). При цьому важливо зауважити, що значення слів-гіпонімів (видових понять) – багатше на ознаки, ніж значення гіперонімів (родових понять)” [48].

Зазвичай у термінологічних словосполученнях опорним словом, яке несе семантичне навантаження, постає іменник. Прикметник, що поєднується зі стрижневим словом підрядним зв'язком, конкретизує або доповнює значення іменника, формує гіперо-гіпоніміїчні відношення між словами-термінами. Розглянемо опозиції одного з ключових термінів футболу – гіпероніма команда (рис. 2.1).

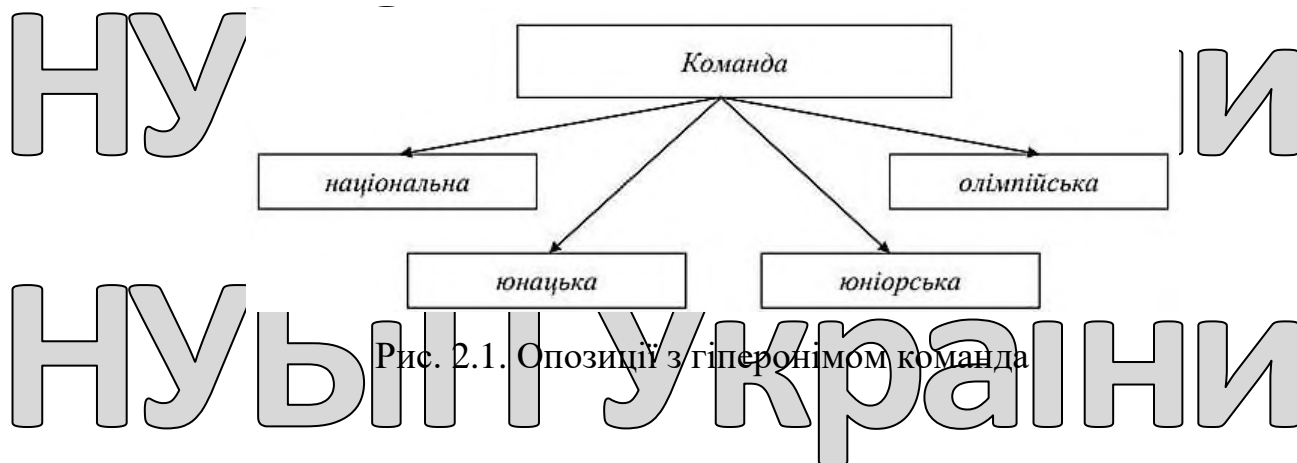

Рис. 2.1. Опозиції з гіперонімом команда

Продуктивний спосіб формування гіперо-гіпонімічних парадигм у футбольній лексиці – поширення гіпероніма гіпонімами-конкретизаторами.

Кожен із термінів, наведених у вигляді ієрархічного ланцюга, на думку Н. О. Гимер, є гіпонімом щодо попереднього та гіперонімом щодо наступного. Між назвами одного ієрархічного рівня встановлюються еквонімічні відношення.

Парпротельні структури – це структури, у яких одному гіпероніму підпорядковується кілька гіпонімічних підгруп, об'єднаних за різними ознаками [40, с. 102]

О. О. Селіванова трактує еквонім як “видове поняття, яке розглядається у співвідношенні з іншим видовим поняттям за умови їхньої нпротежності до одного класу”. Такий структурний тип гіперогіпонімічної групи має форму “дерева”, коли кожен наступний структурний компонент послідовно розгалужує свої зв'язки за спільною семою. Тип системних відношень і форми “дерева” ілюструють гіперо-гіпонімічні групи “футболіст” (рис.2.2) та “удар” (рис.2.3).

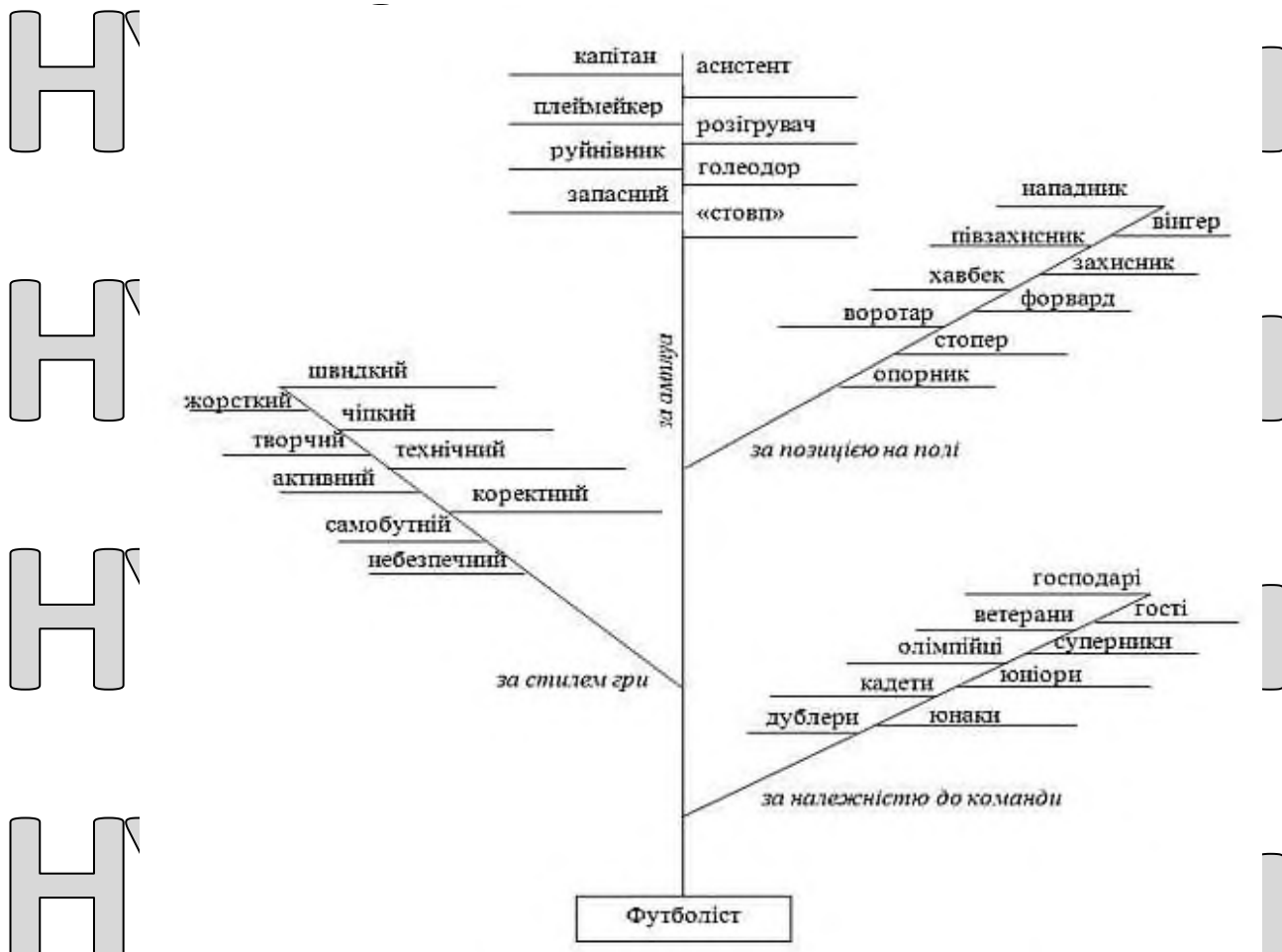

Рис. 2.2. Гіперо-гіпонімійна група “футболіст”

Ще один структурний тип гіперо-гіпонімійних груп має форму “ялилки”, тому що родо-видові відношення формуються за кількома ознаками водночас.

Крім того, в аналізованому корпусі футбольних номінацій виявлено так звані “правильні” і “неправильні” гіперо-гіпонімійні групи. “Правильними” визначаються такі, до складу яких входять два гіпоніми, утворені протиставленням певної ознаки за наявністю / відсутністю. Неправильними вважаються поєднання більше, ніж двох гіпонімів, що пояснюється складністю поняттєвого апарату аналізованої галузевої термінології”.

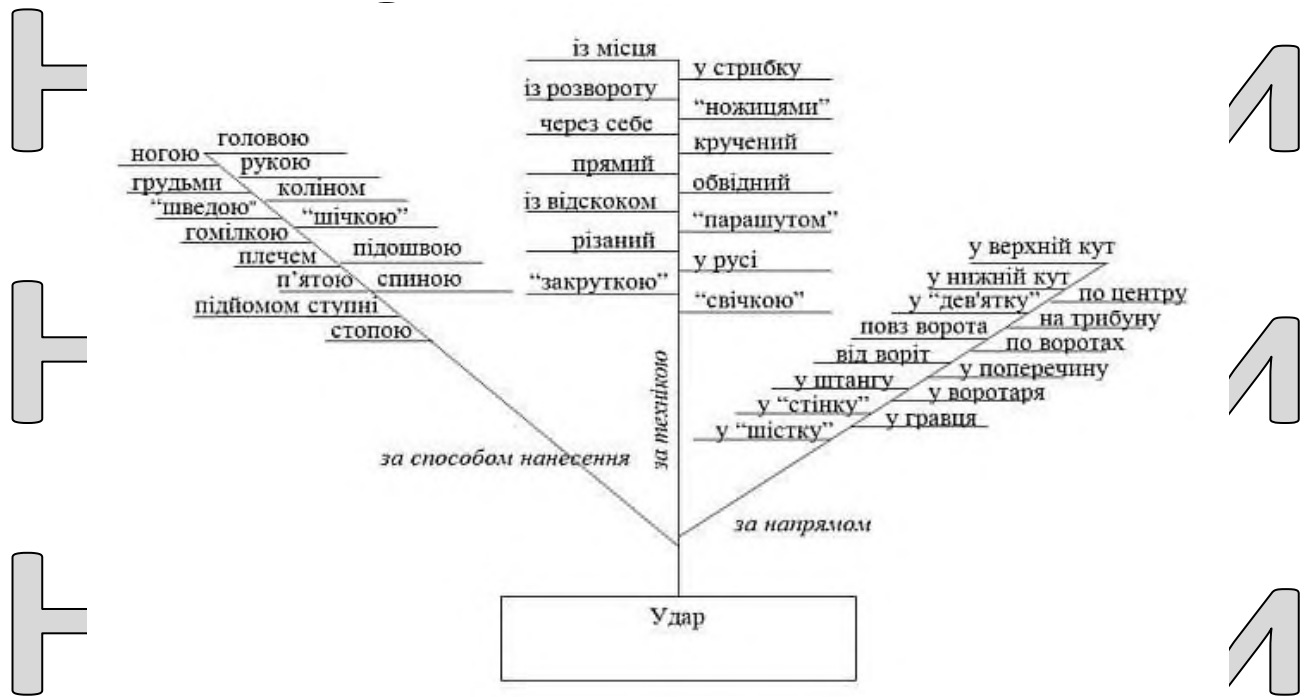

Рис. 2.3. Гіперо-гіпонімія група “удар”

За нашими спостереженнями, до “правильних” віднесемо такі корелятивні пари: *правий фланг* – *лівий фланг*, *праве крило* – *ліве крило*. Домінують “неправильні” моделі.

Так, гіперонім *футболіст* охоплює більше 30 гіпонімів, поєднаних відповідними семантичними зв'язками, а гіперонім *удар* поєднує більше 40 гіпонімів із різними видами зв'язку. Загалом гіперо-гіпонімії відношення відіграють в організації футбольної лексики важливу роль, детермінують ієрархічний характер її структури.

Синонімія наявна в термінологічних системах на будь-яких етапах розвитку. На думку Л. О. Симоненко, із виникненням терміносистем з'являється потреба у виборі із синонімічного ряду того терміна, який найточніше схарактеризував би те чи те поняття та мав би найінформативнішу внутрішню форму [12, с. 33].

У багатьох терміносистемах синонімія виникає під впливом спільних лінгвальних та екстралінгвальних чинників. Н. Л. Цимбал виокремлює такі:

- постійний розвиток науки, що супроводжується появою нових понять та бажанням дати кожному поняттю найточнішу номінацію;

- неуніфікованість термінології;

- наявність застарілих назв, що функціонують поряд із новими;

- взаємодія літературної мови й діпротектного мовлення;

- відродження вдалих термінів, що з певних причин тривалий час не використовувалися;

- паралельне вживання автохтонного та запозиченого термінів;

- мовна економія, що породжує синонімії різних структурних рівнів;

- існування повного і короткого варіантів термінів;

- номінація того ж поняття різними науковими школами чи вченими в різних мовах [21, с. 47].

Синонімія – поширене явище в українській футбольній лексиці, у тому числі й термінології. Аналогічну картину спостерігає Р. С. Коваль у французькій мові: “Практично кожний футбольний термін у французькій мові має один або кілька синонімів” [40, с. 107].

Спираючись на класифікацію термінів-синонімів, розроблену Р. Ю. Корбіним [41, с. 54–58], виокремлюємо кілька груп синонімічних футбольних термінів. Однослівні терміни-дублети: Найчастіше синонімічні пари у цій групі утворюються за моделлю “запозичене слово – український відповідник”.

Розглядаючи більшість таких пар футбольної термінології, можемо стверджувати, що вони виникли двома способами:

а) запозичене слово знаходило в українській мові готове слово-синонім: *бек* – захисник, *голкіпер* – воротар, *матч* – гра, *пенальті* – одинадцятиметровий,

резерв – запас, рефері – суддя, створ – захисник, страйкер – бомбардир (У матчі “Дніпро” – “Ворскла” рефері поставив пенальті у ворота господарів після того, коли зрозумів, що “Дніпро” не пропустить (champion.com.ua, 12-03-20, 09:43); Пробити одинадцятиметровий взявся Луїс Суарес, проте з його ударом впорався голкіпер “Райо Вальєкано” Хуан Карлос (ua-football.com, 04-03-19, 00:13);

б) запозичене слово, потрапивши в українську мову, спричиняло виникнення слова-синоніма, рівноцінного за значенням: ліберо – чистильник, хавбек – опорник (32-мільйонний хавбек “Реала” офіційно повернувся у рідний клуб (football24.ua, 26-08-20); Опорник “Реала” проходить медогляд у фіналістів Ліги Чемпіонів (footballtransfer.com.ua, 26-05-19, 13:49).

Питомі та запозичені терміни функціонують паралельно, хоча перевагу надають зазвичай тим термінам, які є коротшими: пенальті більш функціонально навантажене ніж одинадцятиметровий, а термін пас має перевагу над терміном передача.

Терміни – синтаксичні синоніми. Це синтаксичні конструкції, співвідносні за значенням і будовою. Виділяють два різновиди синтаксичних синонімів:

а) “словосполучення – словосполучення”: захисна тактика – тактика гри від захисту, карний майданчик – штрафний майданчик, кутовий удар – удар з кута поля, передача верхом – верховий пас (Василь узагалі сміливо брав гру на себе і кілька разів небезпечно прострелив у штрафний майданчик “Реала” (1927.kiev.ua, 26-11-19, 09:23); Якщо воротар або захисник у карному майданчику чесно намагається боротися за м’яч, то червона картка більше не буде показуватися, буде жовта картка, наводить офіційний сайт ФІФА слова Інфантіно (zik.ua, 07-03-20, 17:32);

б) “слово – словосполучення”: гол – взяття воріт; екстра-тайм, овертайм – додатковий час, лайнсмен – боковий арбітр, фол – порушення правил (“Баварія” обіграла “Ювентус” в екстра-таймі і таки вийшла до чвертьфіналу ЛЧ (zik.ua, 17-03-21, 03:22); Причому “Ювентус” після першого тайму вигравав з рахунком 2:0, проте голи Левандовські і Мюллера в останні 20 хвилин матчу

перевели гру в овертайм (dt.ua, 17-03-20, 00:645); Основний час мюнхенського матчу завершився з аналогічним результатом, і гра перейшла в додатковий час (zik.ua, 17-03-20, 03:22).

У коментарях футбольних матчів перевагу надають запозиченим термінам. Це зумовлено тим, що під час футбольного коментування чи розмови на футбольну тематику простіше вжити коротше слово (дія закону мовної економії).

Деякі словосполучення почали заміняти однослівним терміном, що містить у своєму складі компоненти словосполучення, наприклад: *європейський кубок* – *єврокубок*, *опорний півзахисник* – *опорник*, *центральный форвард* – *центрфорвард*.

Дефініційні синоніми: Дефініційною синонімією називають збіг значення терміна і його дефініції [41, с. 58], як-от: *навіс* – *довга верхова передача, яка направлена до воріт суперника*; *“свічка”* – *сильний удар вгору*; *“сухий лист”* – *гол обвідним ударом, переважно з кутової позначки (Тьяго допустив ляп, за який карають ще в ДЮСШ: погано прийняв м'яч в штрафній, запалив “свічку” і дав Начо хоррошим обвідним ударом переправити м'яч у сітку (ua-football.com, 03-11-20, 23:49).*

Стилістичні синоніми. У складі футбольної лексики велика кількість стилістичних синонімів. Корелюють нормативні терміни і професіоналізми або жаргонізми, що активно творяться в усній футбольній комунікації: *кутовий* – *кут*, *пенальті* – *пеналь*.

Словосполучення, які мають синонімічний зв'язок і стилістичне забарвлення, ми також відносимо до цієї групи: *лава заплених* – *банка*, *пропустити м'яч поміж ніг* – *пропустити шара*, *удар внутрішньою стороною стопи* – *удар “щічкою”*, *удар носком* – *удар штицом*, *удар п'ятою* – *удар каблуком*, *удар у верхній кут* – *удар у “дев'ятку”*, *удар у нижній кут* – *удар у “шістку”*, *удар через себе* – *удар “ножницями”* (Крістіану Роналду спробував забити 4-й гол фантастичним ударом в падінні через себе, проте суддя вказав на положення поза грою (ua-gol.com, 04-01-20, 22:22).

Синонімічна палітра української футбольної лексики тяжіє до метафоризованих слововживань: *перемогати* – *знищувати*, *сильний удар* –

гарматний постріл, точний удар – більярдний удар (“Барселона” знищує всіх підрюк. Сьогодні “Гранада” (footballgazeta.com, 27-09-20, 23:49).

Стилістично забарвлені терміни набувають емоційного забарвлення (позитивного або негативного). Як стверджує О. С. Рилов, терміни з позитивною емоцією – явище нечастотне, наприклад удар “щічкою” (не щокою). Саме слово зі зменшено-пестливим суфіксом підкреслює технічність футболіста, ювелірність його роботи – майстерність виконання пасу чи удару. Учений припускає, що жорсткий характер гри зумовлює деяку жорсткість оцінок.

І хоч синонімія в термінології – небажана, вона все одно існує. На думку І. М. Качан, “це свідчить, передусім, про стан становлення терміносистем, особливо сьогодні, коли українська мова набула державного статусу, проте за такий короткий час ще не відбулося уніфікації термінів на внутрішньосистемному та міжсистемному спілкуванні. Однак мова сама регулює вибір одного терміна із синонімічних пар. Першопричиною такого відбору може стати передусім “старіння” одного з компонентів, його рідковживаність” [56, с. 18].

У наведених синонімічних парах перший компонент – футбольний термін, який використовувався у 1920-30-х рр. у Галичині, – перейшов у розряд архаїзмів: відсторона – офсайд, воковер – неявка, грач – гравець, грище – футбольне поле, дефензива – захист, дружина – команда, займак – штрафний удар, змагун – гравець, карний мет – пенальті, копаний м’яч – футбол, копанка – футбол, копун – футболіст, наріжняк – кутовий удар, офензива – наступ. Отже, синонімія у футбольній лексиці – поширене багатоаспектне явище.

Антонімія – тип семантичних відношень лексичних одиниць, які мають протилежні значення. У сучасному мовознавстві поділяють антоніми таким чином: а) за семантичним відношенням – на кілька основних класів за типом протиставлення; б) за формально-структурними ознаками – на різно- і спільнокореневі; в) за стилістичними характеристиками – на загальномовні та контекстуальні [23, с. 27].

У футбольній лексиці за типом семантичних відношень виокремлюємо:

1) градуальні антоніми, що номінують два діаметрально протилежні (за мірою або ступенем вияву) видові поняття певного родового поняття: сильний гравець – слабкий гравець. Таке родове поняття характеризується можливістю ступеневого зростання або спаду ознаки: *виграна гра – гра на нічию – програна гра; мінімальний рахунок – нічийний рахунок – розгромний рахунок* (Збірна України з мінімальним рахунком поступилася команді Іспанії у Севільї (ffu.org.ua, 27-03-20, 23:45); У матчі “Дніпро” – ПСВ рахунок нічийний 0:0 (ukrinform.ua, 20-09-19, 20:53); Вісенте Гомес: “Незважаючи на розгромний рахунок, гра була непростю” (fcdynamo.kiev.ua, 04-03-20, 17:20);

2) комплементарні антоніми, що позначають два взаємодоповнювальні видові поняття і разом становлять певне родове поняття, без проміжних ланок: *вирішальний гол – невирішальний гол, вища ліга – нижча ліга, забитий гол – незабитий гол* (Швидко забитий гол жодним чином не поміняв гри – португальці продовжували атакувати, а турки просто відбивались з надією на контратаку (football24.ua, 03-05-13); Неймара покарали відтисканнями за незабитий гол (football24.ua, 04-09-15);

3) векторні антоніми, що позначають дві протилежно спрямовані або взаємно зворотні дії, явища, ознаки, напрями, відношення: *атака – захист, віддавати передачу – отримувати передачу, удар по воротах – удар від воріт*. До цього класу тяжіють антоніми-конверсиви, що позначають протилежно спрямовані дії або відношення в межах однієї спільної ситуації: *вигравати матч – програвати матч, купувати гравця – продавати гравця* (Тарас Степаненко: Ми повинні вигравати кожен матч (shakhtar.com, 06-02-16, 21:37); “Здалося, що ми можемо програти цей матч” – Монтелла (gazeta.ua, 17-04-15, 00:53); 4)

координатні антоніми, що позначають дві протилежні точки певного просторового або часового відрізка: *верхній кут – нижній кут, передкинути м'яч – перекинути м'яч, перша хвилина – остання хвилина, попередня гра – наступна гра, правий фланг – лівий фланг* (Попередня гра суперників на “Донбас Арени” пройшла 28 листопада 2010 року в межах чемпіонату сезону – 2010/11

(shakhtar.com, 28-11-11, 16:30); Доменко: *кожна наступна гра для України буде, як остання* (prosport.tsn.ua, 08-06-13, 01:08).

За формально-структурним типом розмежовуємо:

1) різнокореневі антоніми: *активний офсайд – пасивний офсайд, атака – захист, ближня стійка – дальня стійка, верхній кут – нижній кут, власна половина поля – чужа половина поля, гармашний удар – слабкий удар, грати “чисто” – грати “орудно”, грати на виїзді – грати вдома, забити – пропустити, лідер – аутсайдер, пас верхом – пас низом, підхопити м’яч – втратити м’яч, початок тайму – кінець тайму, правий фланг – лівий фланг* (У таймі ж другому Коноплянка отримав більше свободи, грав не стільки на бровці, скільки зміщувався в центр, а також розганяв атаки флангом (dere.ua, 09-11-15, 08:15); Леоненко: *Захист Динамо бездарно зіграв у матчі із Зорею* (ua.korrespondent.net, 13-04-15, 09:45).

2) спільнокореневі антоніми: *важливий гол – неважливий гол, виграти – програти, вирішальний гол – невирішальний гол, заблокований удар – незаблокований удар, зарахований гол – незарахований гол, порушувати правила – не порушувати правила, футбол – антифутбол* (Суркіс: *У мене свято, немов ми виграли серйозний матч Ліги чемпіонів* (ua.korrespondent.net, 03-02-16, 10:43); Ребров про матч з “Мансіті”: *“Програли по праву, через свої помилки”* (unian.ua, 25-02-16, 00:22).

За стилістичним характером розмежовуємо такі види антонімів:

1) загальномовні, або постійні, антоніми: *атакувати – захищатись, вигравати – програвати, влучати – промахуватись, домашня гра – гостьова гра, фаворит – аутсайдер* (Далі будуть два матчі з німцями, домашня гра з іспанцями, а наостанок “Шахтар” завітає на “Олд Траффорд” (prosport.tsn.ua, 30-08-13, 14:42); *Гостьова гра чекає й на “Чорноморець”* (firtka.if.ua, 12-12-13, 14:17).

2) контекстуальні антоніми, що виникають унаслідок переносного вживання слова в значенні, яке не закріплене у слові, а з’являється тільки в певному контексті (у нашому випадку – у футбольній комунікації): *забивати (м’яч) –*

пропускати (м'яч), комбінаційний (гол) – спонтанний (гол), (грати) персонально – (грати) зонально, суха (гра) – результативна (гра), (грати) чисто – (грати) грубо (Кучер: Забили швидкий м'яч, і Ворсклі потрібно було розкриватися (ua-football.com, 03-03-16, 08:07); Нуїтінк: Це ганьба, що Андерлехт пропустив третій м'яч (ua-football.com, 11-03-16, 00:08); Цей гол – це, напевно, найкращий комбінаційний гол нашої команди за сезон (ok.ru, 07-09-14); Ярмоленко зізнався, що забив спонтанний гол (footballua.tv, 03-10-14);

У загальноживаному словниковому складі такі слова не є антонімами. Загалом явище антонімії у футбольній лексиці підтверджує наявність у ній системності. Відображення в мові протилежного є цілком закономірним, оскільки зумовлене самою природою матеріальної та нематеріальної дійсності.

2.3. Тематичні групи футбольних термінів. Тематична група “Забезпечення гри”

Футбольна лексика дуже розгалужена за тематичною спрямованістю. Сформований нами корпус лексичних одиниць розкласифіковано на чотири тематичні групи: “Організація гри”, “Забезпечення гри”, “Учасники гри”, “Процес гри”.

Тематична група футбольної лексики “Забезпечення гри” об'єднує три ЛСГ: “Інфраструктура стадіону”, “Ігрова форма”, “Засоби для гри”. ЛСГ “Інфраструктура стадіону” розподілено на три СП: “Поле”, “Обладнання стадіону” та “Персонал”.

1) До СП “Поле” впротежать такі номени: *ближня стійка воріт, бокова лінія поля, ворота, воротарський майданчик, газон, дальня стійка воріт, дуга 9,15 м, дуга кута поля, кут поля, лицева лінія, лінія 16,5 м, лінія середини поля, одинадцятиметрова позначка, позначка центру поля, поперечина, центральне*

коло. Розглянемо гіперо-гіпонімійні опозиції з гіперонімом *кут*, наявні в проаналізованій СП: *кут воріт*, *кут воротарської*, *кут поля*, *кут тренерської зони*, *кут штрафного майданчика*. У СП “Поле” виявлено синонімічні пари: *ворота* – “*брама*”, *штанга* – *стійка воріт*; *штрафний майданчик* – *карний майданчик*.

2) До СП “Обладнання стадіону” віднесено номінативні одиниці: *футзал*, *металічна сітка на стадіоні*, *освітлення поля*, *роздягальня*, *табло*, *трибуни*.

3) СП “Персонал” об’єднує назви осіб: *болбой*, *касир*, *охоронець*, *прибиральник*, *продавець*, *стюард*, *технік*.

Зазначимо, що в ЛСГ “Інфраструктура стадіону” активно відбувається процес термінологізації в напрямку використання загальноживаних слів у складних термінах, як-от: *газон* – *футбольний газон*, *газон футбольного поля*; *каркас* – *каркас футбольних воріт*; *кут* – *кут поля*; *лінія* – *лінія футбольного поля*; *майданчик* – *штрафний майданчик*; *персонал* – *персонал стадіону*; *трибуна* – *трибуна стадіону*.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

Висновки до розділу 2

Підставою для віднесення лексичної одиниці до футбольної лексики слугує поняттєво-смысловий критерій, а головним чинником семантичної організації футбольної лексики є парадигматичні відношення: гіперогіпонімія, синонімія, антонімія. Гіперо-гіпонімія зумовлює ієрархічний характер внутрішньої структури футбольної лексики.

У футбольній лексиці виявлено розгалужені синонімічні відношення. Розглянуто такі типи синонімів: однослівні терміни-дублети, термінисинтаксичні синоніми, дефініційні синоніми, стилістичні синоніми. Абсолютні синоніми, такі, що повністю збігаються за семантикою, емоційним забарвленням, сполучуваністю, не частотні. Домінують часткові синоніми.

За допомогою антонімії у футбольній лексиці здійснюється номінація понять із протилежним семантичним наповненням, що дає змогу встановити асоціативні зв'язки термінологічної одиниці. Антонімічні відношення у футбольній лексиці передусім передають дух протистояння в цьому виді спорту.

В аналізованому корпусі лексики встановлено семантичні опозиції на основі різноманітних відношень.

а) за семантичними відношеннями (градуальні, комплементарні, векторні, координатні антоніми);

б) за формально-структурними відношеннями (різної спільнокореневі антоніми);

в) за стилістичними відношеннями (загальномовні та контекстуальні антоніми).

На основі семантичної інвентаризації джерельного матеріалу сформовано тематичну групу футбольної лексики: “Забезпечення гри”.

НУБІП України

РОЗДІЛ 3

ФУНКЦІОНУВАННЯ ФУТБОЛЬНОЇ ЛЕКСИКИ У СФЕРАХ ЛІНГВОСОЦІУМУ

НУБІП України

3.1. Футбольна лексика за моделями українського словотворення.

Аналітичні терміни

НУБІП України

Постійні зміни в житті соціуму породжують велику кількість понять, які повсякчас потребують мовного забезпечення. Лексико-семантичне об'єднання “Футбол” сформувалося і продовжує розвиватися за такими доміантними напрямками: шляхом використання наявних у мові словотвірних моделей для творення нових назв; синтаксичної номінації – використання словосполучень для найменування нових понять; запозичення іношомовних слів.

Словниковий склад літературної мови слугує потребам комунікації між членами суспільства, оскільки, як зауважують І. Р. Вихованець та К. Г. Городенська, “відповідно до цього й організований: потенційно безмежний, постійно поповнюючись новими словами шляхом словотворення, запозичень” [29, с. 11]. Використання наявних у мові словотвірних моделей для творення нових назв – продуктивний напрям розвитку футбольної лексики.

НУБІП України

Є. А. Карпіловська в колективній монографії “Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі” стверджує, що “про напрямки й можливості поповнення українського лексикону за рахунок власних словотвірних ресурсів дає змогу судити нова лексика в складі певних словотвірних комплексів: гнізд, рядів, категорій” [66, с. 35]. Розглянемо словотвірне гніздо ключової лексики аналізованої тематичної множини:

Футбол – футболити – зафутболити – зафутболений – відфутболити – футболити – футболіст – футболістка – футболка – футболочка – футбольний – футболофіл, футболоман – футболоманія, футболономіка, футболознавство.

Приклад демонструє продуктивність у футбольній лексиці типових для української мови словотвірних моделей, освоєння запозиченого слова у мовіреципієнті. У науковій літературі поняття “спосіб словотворення” досі не має загальноприйнятого розуміння. Визначення цього поняття базуються на різних ознаках і, відповідно, мають неоднакові формулювання: як одиниця класифікації похідних, об’єднаних спільним словотвірним засобом, як засіб вираження словотвірного значення; як узагальнено-диференційне відображення засобів словотворення; як шляхи і прийоми творення слів.

Встановлено, що у досліджуваному корпусі футбольної лексики терміноднoслoви твoрятьcя тaкими oснoвними cпocобaми: мoрфoлoгiчним cпocобoм (зa рiзними його видами), лeкcикo-ceмaнтичним та мoрфoлoгo-синтaкcичним cпocобaми.

Найбільш поширеним в українській мові (як і в інших слов’янських мовах) є морфологічне словотворення. “Морфологічні способи передбачають приєднання афіксальних морфем до твірної бази (окремо або в комплексі) за певними словотвірними моделями, за певними правилами, що існують у мові. Основними словотвірними засобами при морфологічному словотворенні виступають префікси, суфікси, постфікси, флексії. Слова також виникають шляхом поєднання в одне ціле кількох складових частин, сполучення скорочених слів” [23, с. 165]. Морфологічний спосіб творення футбольної лексики представлений своїми основними різновидами: афіксацією, складанням і абрeвіацією.

Суфіксальний спосіб: Це творення нових лексичних одиниць у футбольній термінології, номенклатурі і професійному жаргоні за допомогою суфіксальних формантів і системи флексій. Суфікси можуть приєднуватися як до твірної основи (*атакувати* → *атакувальний*, *нападати* → *нападник*), так і до твірного слова (*футбол* → *футболіст*), утворювати слова з новим лексичним значенням: *гол* → *гольовий*, *грати* → *гравець*, *ворота* → *воротар*; із відтінком у значенні: *удар* → *ударище*, *підрат* → *підратище*, *сейв* → *сейвище*, *капітан* → *капітанище*.

У футбольній лексиці суфіксальні форманти найчастіше приєднуються до основ дієслова, утворюючи віддієслівні іменники: *мотатися* → *мотання*,

збивати → збивання, вкидати → вкидання. Продуктивним виразником процесуальності в досліджуваному дискурсі є питомі суфікси *-анн-, -енн-, -інн-*: пасування (м'яча), перегравання (м'яча), добивання (м'яча), ловлення (м'яча), мотання (із суперниками), навантаження (безперервне, граничне, загальне, змагальне, змінне, індивідуальне, інтенсивне, максимальне, миттєве, на ноги, на руки, нервово, переривчасте, помірне, річне, серця, силове, стандартне, тренувальне, тривпротє, швидкісне), награвання (комбінацій, ліній, складу команди), обведення (дриблінгом, із фінтами, зі зміною напрямку руху, на швидкості, суперника), пересування (без м'яча, гравців, з м'ячем, футбольним полем), підсудження (арбітра), пресингування (гравця), введення (м'яча), переведення (м'яча), підготування (атлетичне, бігове, всебічне, до змагань, загальне фізичне, змагальне, морально-вольове, передзмагальне, психологічне, рухове, спеціалізоване, спеціальне, тактичне, технічне, турнірне, фізичне, форсоване, функціональне, футболіста, швидкісне, швидкісно-силове), повернення (гравця), попередження (гравцеві, тренерові), удосконалення (гри, ігрових дій, тактики, техніки), фоління. Суфікси приєднуються до основ питомих дієслів (добивання, переведення) і до запозичених (пресингування, фоління). Отже, суфіксальний спосіб широко використовується у творенні футбольної лексики.

Префіксальний спосіб полягає у вираженні дериваційного значення похідного слова за допомогою префіксів. Префікси (як словотвірні форманти) приєднуються до цілого слова і утворюють нові слова того самого лексикограматичного класу: футбол (іменник) → недофутбол (іменник), технічний (прикметник) → нетехнічний (прикметник), заявити (дієслово) → дозаявити (дієслово).

Спектр питомих префіксів у творенні футбольної лексики демонструє фрагмент словотвірного тнізда ключового дієслова футболу бити (відображає суть гри: бити по м'ячу): вибити (м'яч), відбити (м'яч, удар), добити (суперника), збити (гравця, суддю), забити (гол, м'яч), недобити (до варіт, до партнера), перебити (пенальті, кутовий, штрафний, через ворота, через суперника, через "стінку"), підбити (гравця), побити (гравця, суддю), пробити (пенальті,

кутовий, штрафний, вільний удар, повз ворота, у ворота, над воротами, у стінку, ногою, головою), розбити (суперника, голову, носа).

Те, що префіксальний спосіб малопродуктивний у термінологічних системах, науковці пояснюють нездатністю префіксів утворювати слова з новим лексичним значенням, оскільки цей афікс виконує функцію мутаційну, а не транспозиційну [40, с. 149]. Спостерігаємо, наприклад, підсилення ознаки: *вболівати* → *повболівати*. Однак реалізація префіксами мутаційної функції дає можливість називати протилежні поняття: *атака* → *контратака* (*гостра, раптова, швидка*), *забитий* → *незабитий* (*гол*), *надійний* → *ненадійний* (*воротар*).

У футбольній лексиці творяться нові слова за допомогою інтернаціональних префіксів: *анти-* (зі значенням заперечення того, що позначає слово, до якого префікс приєднується): *антифутбол, антидопінг, антиреклама, антирекорд, супер-* (зі значенням найвищої оцінки): *супергравець, суперклуб, суперкубок, суперліга, суперсейв, суперудар, дис-* (позначає поділ, розлад, позбавлення, втрату, надає поняттю негативного або протилежного змісту): *дискваліфікувати, дискваліфікований, дискваліфікація*.

Префіксально-суфіксальний (суфіксально-префіксальний, конфіксальний) спосіб полягає у вираженні дериваційного значення похідного слова за допомогою суфікса і префікса (біморфемі). Цей спосіб “стоїть ближче до суфіксації, ніж до префіксації, оскільки префікси є більш нейтральними до парадигматичного оформлення слова, а суфікси пов’язують твірну основу (слово) з відповідним лексико-граматичним розрядом слів, тобто з конкретною частиною мови й її граматичними особливостями” [23, с. 174]. У футбольній лексиці виявлено такі префіксально-суфіксальні типи: *між сезонами* → *міжсезоння* “*проміжок часу між чемпіонатами*”, *перед матчем* → *передматчева* (*розминка, прес-конференція*), *після матчу* → *післяматчевий* (*коментар, аналіз*), *післяматчева* (*пресконференція*), *післяматчева* (*пенальті*).

Постфіксальний спосіб полягає у творенні нових слів за допомогою постфіксів. У футбольній лексиці постфікс -ся як словотвірний засіб приєднується до дієслівної основи, трансформуючи лексичне значення похідного слова і не

змінюючи його частини мовну нпротезність: *викотити* → *викотитися* (за межі поля), *звалити* → *звалитися* (від удару), *зіштовхнути* → *зіштовхнутися* (із суперником), *зупинити* → *зупинитися* (на лінії), *піднімати* → *підніматися* (у турнірній таблиці), *підкотити* → *підкотитися* (під гравця), *прорвати* → *прорватися* (у штрафі).

Нульсуфіксальний (безафіксний) спосіб. У науковій літературі цей спосіб ще називають усеченням, безсуфіксним, регресивним способом. Домінують віддієслівні іменники, які утворюються внаслідок відсікання частини дієслівної основи. Для дериватів цієї групи твірними виступають безпрефіксні і префіксальні дієслова.

У результаті утворюються іменники зі словотвірним значенням “результат дії”: *взаємодіяти* → *взаємодія* (гравців, захисників, колективна, партнерів, тактична), *вибирати* → *вибір* (воріт, позиції, початкового удару), *виступати* → *виступ* (вдалий, успішний, невдалий, поганий, у півфіналі, у фіналі, у чвертьфіналі вищої ліги), *виходити* → *вихід* (воротаря з воріт, воротаря вперед, на м'яч), *відбирати* → *відбір* (м'яча, м'яча вибиванням, м'яча під час атаки суперника збоку, м'яча під час атаки суперника ззаду, м'яча під час атаки суперника спереду), *діяти* → *дія* (груба, захисна, ігрова, обманна, удавана, складно-технічна, технічна), *замінити* → *заміна* (воротаря, в ході гри, гравця, захисника, нападника, неправильна, півзахисника, рівноцінна), *захистити* → *захист* (воріт, жорсткий, зонний, комбінований, персональний, позиційний, у меншості), *нападати* → *напад* (за правилами, комбінаційний, на воротаря, на гравця з м'ячем, по крилу, позиційний, поступовий), *обороняти* → *оборона* (в меншості, воріт, жорстка, зонна, комбінована, персональна, позиційна), *оглядати* → *огляд* (ігор, футбольний, футбольного поля), *опікати* → *опіка* (жорстка, найнебезпечнішого гравця, нещільна, особиста, персональна, по всьому полю, подвійна, щільна), *переходити* → *перехід* (від атаки до оборони, від оборони до атаки, від одного гравця до іншого, в інший клуб, в іншу команду, середньої лінії, у вищу лігу, у контратаку, у наступне коло змагань, у нижчу лігу, у “професіонали”, центру поля).

Застосування осново- і словоскладання сприяло поповненню словникового складу на всіх етапах розвитку української мови. Н. Ф. Клименко зауважує, що “використання їх у різні періоди має своєрідні риси, зумовлені появою нових слів у відповідь на соціальне замовлення, збільшенням запозичень-складних слів, засвоєння яких веде до виокремлення нових або зростання продуктивності вже відомих основ і залучення їх у процеси словотворення мови, подальшим згортанням словосполучень” [65, с. 83].

Основоскладання – різновид морфологічного словотворення, при якому поєднується кілька основ слів за допомогою інтерфіксів *o, e* або без них. У футбольній лексиці простежуємо поєднання основокладання з суфіксацією (нульовою суфіксацією). Утворені складні слова називають композитами, наприклад: *одноборство, одноклубник, одинадцятиметровий, секундомір*. У футбольній лексиці переважають композити, утворені внаслідок приєднання міжнародних терміноелементів (префіксоїдів іншомовного походження) до запозичених і питомих основ: *авто-: автогол, відео-: відеофіксація (взяття ворит), відеоповтор (моменту), екстра-: екстрапас, екстратайм, екстраклас, електро-: електротабло, електромобіль, євро: єврокубок, мега-: мегафутбол, мікро-: мікромомент, мікротравма, теле-: телетрансляція (матчу), телеправа (на трансляцію матчу)*.

Міжнародні терміноелементи надають дериватам певних семантичних відтінків. Наприклад, префіксоїд *екстра-* означає “надмірність, винятковість”, префіксоїд *мікро-* має значення “малий, невеликих розмірів, незначний”, префіксоїд *євро-* це скорочення від *європейський*. Використання інтернаціональних терміноелементів у футбольній лексиці української мови підтверджує загальну тенденцію у творенні термінології: інтернаціоналізацію термінології, підсилення системності термінології на міжгалузевому рівні.

Словоскладання – різновид морфологічного словотворення, при якому нове слово утворюється шляхом поєднання кількох слів. Такі складні слова називають юкстапозитами. У футбольній термінології юкстапозитів менше, ніж композитів: *гол-фантом, допінг-контроль, топ-клас, фейр-плей, хет-трик*. До юкстапозитів

напротезать назви осіб: *футболіст-ліва, футболіст-права, жінка-арбітр, спаринг-партнер, фітнес-тренер*. Такі лексичні одиниці виражають родо-видові відношення. Поєднання питомих і запозичених компонентів у лексичних одиницях *футболіст-ліва, футболіст-права, жінка-арбітр* засвідчує активізацію процесу гібридизації в українській мові.

Абревіація – утворення похідних шляхом скорочення твірних слів. Цим способом утворена порівняно невелика кількість лексичних одиниць в футбольній сфері. Зпротезно від того, що взято за основу складників, абревіатури поділяють на ініціальні, поскладові та змішані.

Ініціальні абревіатури прийнято поділяти на літерні (буквені) та звукові: --
 - літерні: *ФК* ← *футбольний клуб*, *ЛЧ* ← *Ліга чемпіонів*, *ЛЄ* ← *Ліга Європи*, *ЧС* ← *чемпіонат світу*, *ЧЄ* ← *чемпіонат Європи*, *ФФУ* ← *Федерація футболу України* (із неправильним спелінгуванням літери “ф”: *фефеу*), *ПСЖ* ← “*Пари Сен-Жермен*” (назва *ФК*), *МЮ* ← “*Манчестер Юнайтед*” (назва *ФК*), *МС* ← “*Манчестер Сіті*” (назва *ФК*);

- звукові: запозичені абревіатури *ФІФА, УЄФА, КОНКАКАФ, КОНМЕБОЛ*.

Лексико-семантичний спосіб. Більшість учених розглядає семантичну деривацію як один із основних способів творення нових слів. Як зазначає Н. П. Трошина, семантична деривація передбачає вторинну номінацію, що в гносеологічному аспекті базується на здатності понять переходити одне в одного і формуватися на основі попередньо пізнаного, одночасно відображаючи нові ознаки дійсності, які виявляються у процесі безперервного пізнання. Саме в актах мовної номінації відбувається перетворення понять у лексичні значення. Вторинна номінація як спосіб вербальної реалізації понять є здійсненням певної продуктивної мислительно-мовної діяльності свідомості, яка зазнає впливу вже закріпленого за словом змісту [20, с. 55].

За твердженням І. І. Ковалика, семантичний спосіб – це навантаження новим лексичним значенням слова, яке існує в мові, при одночасному зберіганні здебільшого первісного значення слова [89, с. 51].

У процесі лексикосемантичного словотворення спеціальні словотвірні засоби не застосовуються, а “формантом є заміна семантики” [48, с. 129].

У футбольній термінології лексико-семантичним способом утворилися терміноодиниці, що зазнали ретермінологізації з інших галузей або утворилися на основі загальноживаних лексичних одиниць, наприклад:

арбітр “посередник у матчі між двома командами, що наділяється винятковими повноваженнями щодо виконання і трактування Правил гри в даному матчі” [17, с. 4];

ворота “устаткування футбольного поля, точно визначене для кожної команди, яке вона захищає під час гри;

емблема “умовне, символічне зображення якого-небудь поняття або ідеї, що вказує на нпротежність футболіста, футбольної команди до певного клубу”

коментатор “особа, що супроводжує футбольний матч своїми поясненнями по радіо або телебаченню”;

м'яч “інвентар для гри у футбол, має форму сфери, виготовлений зі шкіри або іншого матеріалу, надутий повітрям;

передача “посилення м'яча партнеру” [197, с. 16] ← “дія за значенням передавати, передати” [196, с. 163];

симуляція “спроба гравця ввести в оману арбітра вдаваною травмою або грубою грою, застосованою проти нього.

Наші спостереження за розвитком футбольної лексики корелюють із тезою О. А. Олексенко, що “в останні роки у розвитку словникового складу української мови помітна тенденція до зростання продуктивності лексикосемантичного способу словотворення. Це явище пов'язане з обмеженістю матеріальних можливостей власне словотворчої системи, з тим, що мова не може забезпечити потреби номінації тільки морфологічними засобами” [15, с. 175]. Додамо, що семантичне словотворення в літературній мові слугує економії мовних засобів.

Морфолого-синтаксичний спосіб охоплює похідні, що виникають унаслідок переходу слів з однієї частини мови до іншої.

У футбольній термінології поширені два структурні класи термінів: однослівні терміноодиниці й аналітичні терміни (терміни-словосполучення). Вони виникають для називання нового поняття або уточнення родового 127 поняття. А. П. Загнітко стверджує: “Постання і розвиток аналітичних форм, конструкцій пов’язані з процесом граматизації словосполучень. Остання зумовлена послабленням або втратою лексичного значення одного з компонентів словосполучення” [67, с. 227].

На сьогодні найбільш дискусійним є питання щодо статусу аналітичних термінів. На думку Л. Б. Гаращенко, в сучасному мовознавстві сформувалися два протилежні погляди на сутність цих мовних одиниць. Терміносполучення, виявляючи себе більш складним утворенням, ніж однослівний термін, є мовною номінацією, що виникає з певних комбінацій термінів і слів загальноживаної мови. Унаслідок цього складається семантична структура термінологічного словосполучення – непростий компонент сполучуваності елементів. Саме у зв’язку із цим представники одного з поглядів розглядають терміносполучення як складник фразеологічного рівня мови.

Суттєвим для аналізу є питання про довжину футбольного терміна. Безперечно, межа між терміном і термінологічним описом нечітка. Крім зовнішніх критеріїв (звернення до словників й енциклопедій, наявність визначення терміна в тексті), для ідентифікації терміноодиниці слід 128 використовувати, як рекомендує С. М. Дерба, внутрішній, лінгвістичний критерій (відтворюваність у текстах, семантичну цілісність словосполучення, ступінь уживаності) [11].

Як зауважують науковці, терміносполуки становлять понад 70 % загальної кількості термінологічних одиниць у різних терміносистемах. Аналітичні терміни відображають результати пізнавальної діяльності людини, віддзеркалюють роботу людської когніції, процесів категоризації і концептуалізації, що є двома формами пізнання світу у вигляді класифікаційної діяльності розуму людини. Когнітивна природа інформації, яку передають аналітичні терміни, найрелевантніша для

здійснення комунікації [37, с. 5]. За нашими спостереженнями, у футбольній термінології термінісловосполучення складають ще більшу частку – понад 75 %.

Аналітичні терміни за типом структури поділяють на прості та складні.

Простими словосполученнями називають поєднання двох повнозначних слів на основі підрядного прислівного синтаксичного зв'язку.

Складні словосполучення – це такі, що мають три і більше компонентів. У футбольній термінології серед найпростіших за формою двочленних словосполучень за морфологічним статусом компонентів виявлено такі моделі:

- “прикметник + іменник”: *агресивний гравець, атакувальна гра, атакувальний футбол, атакувальний півзахисник, благодійний матч, боковий арбітр, гарматний постріл, прямий пас;*

- “дієприкметник + іменник”: *незабитий м'яч, незарахований гол;*

- “іменник + іменник”: *відбивання м'яча, втрата м'яча, капітан команди, розігрування м'яча, сповільнення гри, стратегія гри, тренер команди, втрата очок;*

- “іменник + (прийменник) + іменник (у 3. в.)”: *прохання про нас; нас у центр;*

- “іменник + іменник (в О. в.)”: *сигналізація прапорцем, передача плечем, передача п'ятою, гол головою;*

- “іменник + (прийменник) + іменник (в О. в.)”: *перерва між таймами;*

- “іменник + прислівник”: *нас уперед, нас урозріз;*

- “дієслово + іменник (у Р. в.)”: *відволікати суперника, торкатись м'яча;*
 “дієслово + (прийменник) + іменник (у Р. в.)”: *втекти від суперника, звільнитись від опіки,*

- “дієслово + іменник (у 3. в.)”: *відбивати удар, утратити м'яч, вести м'яч, вибивати м'яч, вибороти м'яч, збити гравця, робити підніжку, розпочати гру, пресингувати суперника, пришвидшувати гру, провести заміну;*

- “дієслово + (прийменник) + іменник (у 3. в.)”: *переходити в захист;*

“дієслово + іменник (в О. в.)”: *бити головою, бити ногою, бити “ножицями”, бити “парашутом”, атакувати флангами;*

“дієслово + (прийменник) + іменник (у М. в.)”: *перемогти в групі, перемогти в турнірі;*
 - “іменник + прислівник”: *трансляція наживо.*

Серед двокомпонентних конструкцій найбільшу групу становлять субстантивно-ад’єктивні номінації. Субкатегоризації домінують футбольних понять слугують терміноелементи, виражені здебільшого відносними прикметниками (*основний гравець, персональна олімпіа, голева позиція*), рідше – якісними (*агресивний суперник, вигідна позиція, рішучий гравець*). Атрибутами у двокомпонентних термінах можуть бути також дієприкметники, здебільшого пасивні (*вилучений гравець, покараний гравець, заявлений гравець*). Виявлено поодинокі використання в ролі атрибутів активних дієприкметників.

Спостерігаємо тенденцію до заміни таких ненормативних лексичних одиниць: *нападаючий гравець – нападник, атакуючий гравець – гравець, який атакує*. Серед тричленних за формою словосполучень у футбольній термінології типовими є конструкції, утворені шляхом ускладнення простого словосполучення. Зміна семантики відбувається при додаванні до двочленної моделі лексеми-конкретизатора:

- до моделі “іменник + іменник” конкретизатора-прикметника: *кут воріт – ближній кут воріт, нижній кут воріт; стійка воріт – ближня стійка воріт;*
 - до моделі “іменник + іменник” конкретизатора-дієприкметника: *кут обстрілу – зменшений кут обстрілу*

- до моделі “прикметник + іменник” конкретизатора-дієприкметника: *гольовий момент – нереалізований голювий момент;*
 - до моделі “числівник + іменник” конкретизатора-прикметника: *перший тайм – перший додатковий тайм, другий тайм – другий додатковий тайм.*

“Лідером” синтагматичних зв’язків постає прикметник футбольний. Розглянемо приклади двочленних термінів із цією лексемою.

На позначення предметів: *Футбольний: м’яч, стадіон, газон, шит, кубок, квиток, майданчик, журнал. Футбольна: заявка, медаль, трибуна, газета. Футбольне: взуття, поле. Футбольні: гетри, щитки, шорти, бутси, ворота.*

На позначення понять : Футбольний: матч, чемпіонат, календар, ліміт, огляд, потенціал, сезон, тайм, турнір, тур, фініш, арбітраж, репортаж, статут, музей, номер. Футбольна: гра, зустріч, комбінація, майстерність, перемога, перерва, популяризація, поразка. Футбольне: змагання, мислення, мистецтво, вміння, пенальті, правило.

На позначення осіб: Футбольний: гравець, агент, арбітр, тренер, масажист, коментатор, комісар, лідер, лікар, представник, президент, уболівальник, фанат, хуліган, радіокоментатор, телекоментатор, експерт, репортер, журналіст, геймер.

Наведений перелік демонструє, що домінують давно устатковані терміни, однак синтагматичні відношення прикметника футбольний постійно розширюються з появою нових слів (див. рис. 3.1).

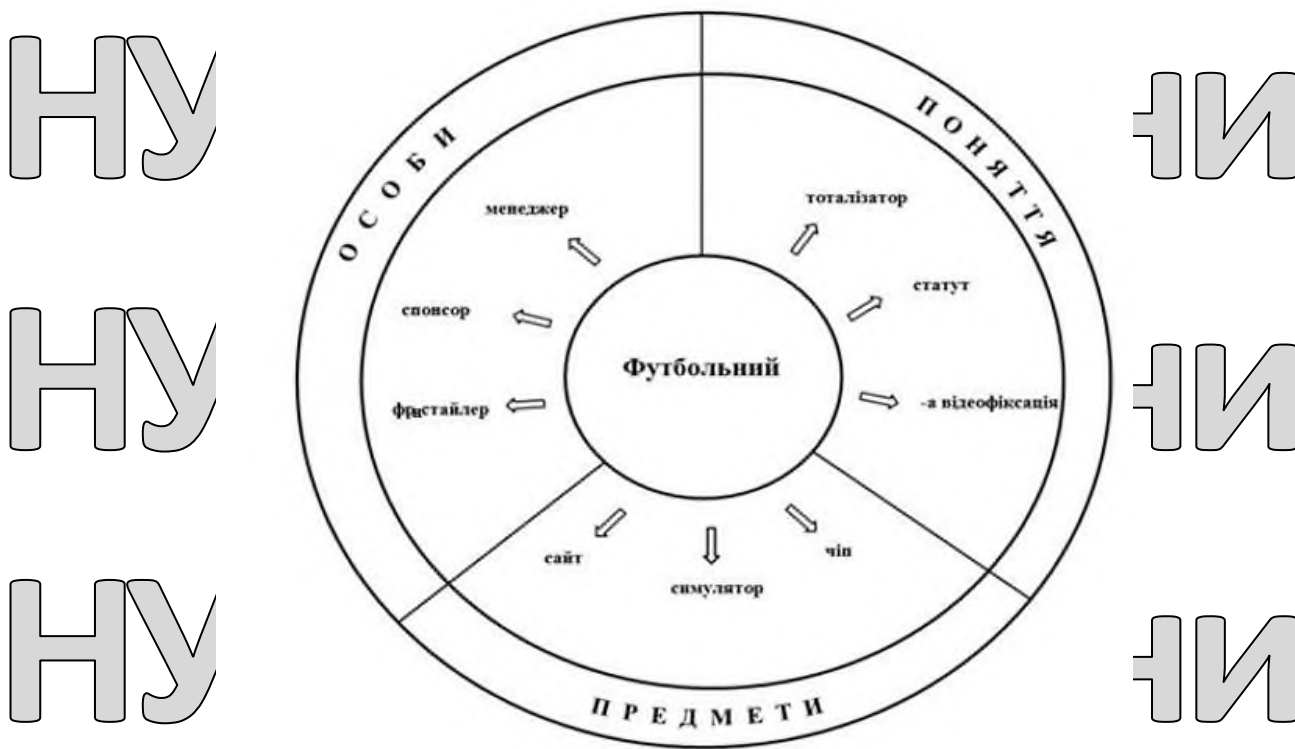

Рис. 3.1. Нові синтагматичні зв'язки прикметника *футбольний*

Отже, футбольна лексика великою мірою є класифікаційною системою, у якій переважають видові поняття. Це детермінує велику кількість аналітичних найменувань на позначення явищ зі сфери футболу.

3.2. Футбольна термінологія іншомовні запозичення.

НУБІП України

Футбольна термінологія у спеціальній сфері функціонування

Запозичення – продуктивний спосіб поповнення лексичного складу літературних мов. У статті “Нові запозичення і новоствори на тлі фонетичної та словотвірної підсистем української літературної мови” зазначимо, що українська мова, як і багато інших слов’янських мов, упродовж двох останніх десятиріч зазнає потужного глобалізаційного тиску, що виявляється в інтенсивному запозиченні іншомовних слів до тих терміносистем, які в умовах світової динаміки почали активно розвиватись, у невпинному зростанні кількості нових слів та основ, що проникають до українського загальномовного та професійного вжитку. Проблема іншомовних запозичень постійно перебуває в полі зору науковців.

Термін “запозичення” уживають у лінгвістичній літературі з двома значеннями: 1) один зі шляхів поповнення словникового складу мови (з погляду теорії мовних контактів і взаємодії мовних систем); 2) процес входження й адаптації запозиченої лексичної одиниці та результат цього процесу – запозичене слово.

Перше значення презентує термін “запозичення” у широкому вимірі, а друге – у вузькому. У нашій розвідці розглядаємо “запозичення” у вузькому значенні. У дисертаційній роботі “Семантика та стилістичні функції запозичень у мові української постмодерністської прози” Н. В. Гудима зазначає, що лінгвісти трактують терміни “запозичене слово” й “іншомовне слово” з різних позицій: за характером освоєння іншомовних слів у мові та критерієм асиміляції іншомовізмів; ступенем засвоєння іншомовних одиниць мовою реципієнтом; структурною диференціацією запозичених слів; характером запозичуваного матеріалу на різних рівнях; характером мовних контактів і позамовних чинників; поширеністю в мовах світу; структурою запозиченого слова, сферою використання, часом запозичення та ін. [50, с. 43].

О. О. Тараненко в енциклопедії “Українська мова” запозичені слова тлумачить як такі, що цілком засвоєні мовою, яка їх запозичила; вони не сприймаються як чужорідний елемент і не потребують пояснення щодо форми і значення; подаються в загальномовних словниках разом із питомою лексикою.

Іншомовні слова – слова з інших мов, які не засвоєні повністю мовою, що їх запозичила, усвідомлюються мовцями як чужорідні й зберігають ознаки свого походження [24, с. 213]

У контексті нашого дослідження запозичені з інших мов номінативні одиниці, які впротязь до футбольної лексики, відносимо до розряду слів іншомовного походження, водночас вони презентують процес запозичення – один із домінуючих напрямів оновлення словникового складу літературних мов.

У складі футбольної лексики української мови функціонують загальноспортивні номінації та власне футбольні номінації, запозичені з інших мов. Загальноспортивні номінації найчастіше походять з англійської мови:

аут “положення в спортивних іграх, коли м’яч... потрапляє за межі бокових ліній ігрового поля, майданчика”;

гол “очко, яке зараховується команді за кожний забитий у ворота суперника м’яч чи шайбу”;

дриблінг “у деяких спортивних іграх – ведення гравцем м’яча або шайби”;

лідер “учасник спортивних змагань, який іде попереду інших”;

матч “спортивне змагання між двома або кількома спортсменами чи спортивними командами”;

пас “у спортивних іграх – передача м’яча... партнерові по команді”;

пресинг “у деяких спортивних іграх... одна з найактивніших форм захисту, що полягає в обмеженні дій суперника в рамках правил”;

рефері “у деяких спортивних змаганнях... суддя”;

тайм-аут “у деяких спортивних іграх – перерва на вимогу команди, спортсмена, його тренера, передбачена правилами гри”;

хет-трик “три голи, забитих одним гравцем в одному матчі”.

Далі розглянемо власне футбольні номінації, запозичені з інших мов, передусім з англійської:

бек “захисник у спортивних іграх з м'ячем...”;

бутси “футбольні черевики з твердими носками і заkabлуками без каблуків, з шипами або поперечними планками на підшві, призначені для гри у футбол;

гандикап “змагання, в якому одна з команд заздалегідь отримує деяку перевагу (фору). У футболі це виражається у рахунку, числі забитих м'ячів у ворота сильнішої команди, для вирівнювання сил суперників” [27];

голкіпер “у командних спортивних іграх (футболі...) – воротар”;

корнер “у футболі – штрафний кутовий удар, який здійснює з кутового сектора футбольного поля один із гравців атакуючої команди”;

офсайд “у деяких командних спортивних іграх (футболі...) – положення “поза грою”, при якому гравець опиняється у вигідній позиції щодо суперника, проте здобуває її з порушенням правил гри” [14, с. 702];

пенальті “у футболі – одинадцятиметровий штрафний удар по воротах суперника” [194, с. 723];

стопер “опорний захисник”; фол “у деяких спортивних іграх – порушення правил гри, напр., у футболі – умисний удар противника, підніжка”;

форвард “у деяких командних спортивних іграх – гравець передньої лінії, який нападає”;

хавбек “у спортивних іграх з м'ячем – напівзахисник” [194, с. 958].

Основним видом лексичної трансформації є транскодування – такий спосіб перекладу, коли звукова та графічна форма слова вихідної мови передається заеобами абетки мови перекладу.

При перекладі термінологічних одиниць застосовують також інший прийом лексичних трансформацій – калькування, що полягає в передачі не звукового, а комбінаторного складу слова, коли частини слова (морфеми) чи лексеми перекладаються відповідними елементами мови перекладу. Цей прийом доцільний під час перекладу складних за структурою номінацій.

Ще один прийом перекладу футбольних номінацій полягає в описовому передаванні значення. Описовий переклад розкриває семантику лексичної одиниці оригіналу за допомогою розгорнутих словосполучень, які виражають істотні ознаки явища, позначеного конкретно лексичною одиницею. Такий спосіб вважають несконотним, тому не завжди можливо застосувати його під час перекладу футбольної лексики.

Іншомовні слова футбольної тематики, входячи до лексико-семантичної системи української мови, закономірно вступають у парадигматичні зв'язки з питомими та іншими запозиченими одиницями, наприклад, поповнюють уже наявні синонімічні ряди або ж формують нові: *лайнмен, боковий арбітр; пас, передача, центрфорвард, центральний нападник; картка, гірничник; рефері, арбітр, суддя; асист, гольовий пас, гольова передача*. Пари або трійки синонімічних слів відрізняються семантичними відтінками і/або додатковим експресивним забарвленням.

Як зазначають лінгвісти, “функціональний потенціал іншомовних лексем показує місце такої інновації в мові, її активність, зокрема словотворчу, та зпротезить від системної й комунікативної підтримки її, тобш від взаємодії як з іншими запозиченнями, так і з питомими лексемами, характеру їхньої взаємодії, активності, давності запозичення” [56, с. 248].

Функціональний потенціал ключової лексики досліджуваної галузі футбол демонструють такі параметри:

1) розвиток гіпо/гіперонімічних зв'язків: **великий футбол, міні-футбол, фудзал, пляжний футбол;**

2) розширення синтагматичних зв'язків слова: футбол чоловічий, жіночий, агресивний, грубий, технічний, швидкий, в'язкий;

3) високий словотвірний потенціал основи: футболний, футболіст, футболістка, футболка, футболити, відфутболити.

Якщо мовні причини запозичення, викликані потребою в нових номінаціях, є об'єктивними і сприяють розвитку, то “позамовні причини, так зване суспільне замовлення, суспільна потреба, не завжди є об'єктивними та виправданими, коли

йдеться, скажімо, про престижність чи “моду” на вживання певної мови та певних слів, як це сталося останнім часом з англійською мовою” [86, с. 29].

Коли в сучасній українській літературній мові на позначення предметів і понять футбольної галузі усталилися і функціонують паралельно питоме та іношомовне слово, футбольні коментатори в данину моді часто послуговуються запозиченням. Тому актуалізується культуромовна проблема: необхідно підтримувати функціонування питомих еквівалентів, до безеквівалентних іношомовних лексичних одиниць добирати чи творити українські відповідники.

Спеціальна сфера, у якій функціонує футбольна лексика, охоплює спортивні газети і журнали (друковані та інтернет-видання), фахову, науковопопулярну й довідкову літературу з футбольної проблематики, телепрограми на футбольну тематику, трансляцію футбольних матчів, футбольну інтернеткомунікацію (блоги, чати, форуми, соціальні мережі), усну футбольну комунікацію (спілкування тренерів, арбітрів, футболістів, уболівальників).

За нашими спостереженнями, коментування футбольних матчів загалом відповідає нормативним вимогам сучасної української літературної мови. Відомі українські коментатори, яким довіряють коментування найважливіших матчів, хоча і допускають відхилення від літературного еталону, справляються із поставленим завданням. Можна відзначити таких, як: Віктор Вацко, Денис Босьянок, Ігор Циганик, Роберто Морпротес.

На початку XXI ст. найзручнішим і найшвидшим способом отримання інформації є всевітня мережа Інтернет. “Водночас Інтернет є не лише об’єктом дослідження мови, а й інструментом для її аналізу. Найхарактерніша риса Всесвітньої мережі – збереження сукупності усіх даних дає змогу використовувати засоби Інтернету для верифікації мовного матеріалу. Така особливість продуктивно сприяє створенню лексичних, граматичних та ін. реєстрів у вигляді корпусів, словників” [12, с. 211].

Тому більшість необхідної інформації, пов’язаної зі сферою футболу, можна знайти власне на спеціальних сайтах. Сайт – це “сторінка для викладення інформації зі своєю адресою в Інтернеті” [25, с. 12]. Сайти публікують останні

новини із життя футболістів, клубів та футбольних організацій, інтерв'ю з гравцями, тренерами і футбольними агентами. На сайтах можна побачити результати футбольних зустрічей, прочитати анонси й огляди матчів.

Зазначимо, що на сайтах активно функціонує футбольна лексика (переважно термінологія і номенклатура): *товариський матч, тренувальний збір, національна команда, травма, гравці, гол, крайній захисник, топові команди, аутсайдер, спаринг-партнери, "Динамо"*.

У розмовній мові функціонують різні шари лексики: діпротектні слова, просторіччя, жаргон (сленг), терміни. Футбольна лексика також активно задіяна в цьому сегменті мовної практики. Вивчення розмовної мови пов'язане з певними труднощами, насамперед із процесом фіксації лінгвальних явищ. Тому для вивчення функціонування футбольної лексики обрали насамперед онлайн-комунікацію. "Інтернет є до певної міри "парасольковим" дискурсом, що вміщує в собі низку інших, менших дискурсів, має багато точок перетину з художнім, публіцистичним, науковим, комерційним дискурсами. Мережа виступає своєрідним вмістилищем для багатьох когнітивно-прагматичних континуумів, дозволяючи їм розширювати коло учасників, залучати в свою царину "свіжі" макротематики, змінювати на краще свою іманентну спрямованість"

У розмовній мові формуються нові значення футбольної лексики, тобто вона не лише змінює свій стилістичний статус, проте й модифікує семантичне наповнення. Розглянемо, для прикладу, дієслово *шпигувати* "вдарити ногою", "копнути". Лексична одиниця проникла в інтернет-комунікацію. Вислів *потрапити у "дев'ятку"* набув значення *"вдало виконати справу, влучно висловитися"*.

В. П. Олексенко стверджує, що "взаємодія між художньою мовою і термінами різних галузей людської діяльності постійно зростає" [14, с. 648]. Закономірно, що в аналізованих нами художніх творах ужито футбольну лексику передусім із прямим номінативним значенням, що пов'язано з футбольною орієнтованістю оповідань.

Заввичай стилістичне значення лексичної одиниці тісно пов'язане з контекстом, оскільки “у ньому народжується, розвивається і за його допомогою визначається” [13]. Контекст забезпечує “емоційнообразну трансформацію лексики, сприяє образному наповненню процесів словесних перетворень, набуттю словами додаткових смислових відтінків значень, формує квазіональні семи, створюючи стилістичні ефекти”.

На думку Н. Т. Бойко, “спеціальні слова служать для посилення виразності, емоційності, для створення яскравого, нового, свіжого, оригінального образу, бо термін, як і будь-яке слово, в художньому творі виступає в нерозривній єдності з художнім образом”.

Отже, у мові представлено різні тематичні множини футбольної лексики. Лексичні одиниці вжито і з прямим номінативним, і з переносним значенням. Футбольні номінації активно розширюють свою семантику. Футбольна лексика виконує такі функції: номінативну, оцінну, емоційно-експресивну, слугує характеристиці персонажів твору, створенню необхідного колориту розповіді.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

Висновки до розділу 3

За формально-структурними характеристиками футбольну лексику розподілено на три типи: слова, які виникли за рахунок використання словотвірних моделей української мови, способом синтаксичної номінації, шляхом запозичення з інших мов. На кожному етапі розвитку мови важливе місце приотреть словотворенню з огляду на його роль у класифікаційно-пізнавальній діяльності особистості. Українська мова має потужні ресурси для номінації предметів і понять футбольної галузі.

Однослівні футбольні терміни, номенклатуру, професіоналізми, професійні жаргонізми утворено різними видами морфологічного способу та лексико-семантичним способом. Найпродуктивнішими способами постають семантична деривація, суфіксація, безафіксний спосіб; менш поширеними – основоскладання, словоскладання, префіксальний, префіксально-суфіксальний способи; малопродуктивними – аббревіація, морфолого-синтаксичний спосіб.

Аналітичне термінотворення – доміантний спосіб поповнення футбольної термінології. Кількісна перевага (більше 75 %) термінівсловосполучень над однослівними термінами вмотивована долатковими уточнювальними характеристиками понять, ознаки яких не передають однослівні терміни. За структурою аналітичні терміни розподілено на прості та складні. Прості словосполучення поєднують два повнозначні слова за допомогою підрядного прислівного синтаксичного зв'язку. Складні словосполучення налічують три і більше компонентів.

Запозичені з інших мов лексичні одиниці з футбольною семантикою трактуємо як слова іншомовного походження, що усвідомлюються мовцями як чужорідні й зберігають структурні ознаки свого походження. До складу запозичень відносимо загальноспортивні та власне футбольні номінації, які походять із таких мов: англійської (*бутси, голкіпер, пенальті та ін.*). За частотністю домінують англіцизми. Низку лексичних одиниць віднесено до розряду інтернаціоналізмів (*футбол, пас, сектор стадіону та ін.*).

НУБІП України

РОЗДІЛ 4

ВІДТВОРЕННЯ ФУТБОЛЬНИХ І ФУТЗАЛЬНИХ ТЕРМІНІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ З АНГЛІЙСЬКОЇ.

Вже загальновизнаним є те, що переклад текстів спортивної тематики повинен бути швидким і точним. Такі особливості перекладу викликані тим, що нові матчі, турніри, кубки і змагання проходять чи не кожного дня. Так, наприклад, новий тур у Англійській футбольній Прем'єр Лізі (англ. English Premier League) відбувається через кожні 4 дні [Онлайн календар матчів Англійської Прем'єр Ліги[90]]. Тому перекладачеві треба працювати дуже швидко, щоб читачі встигли прочитати новини до початку нового туру, аби інформація не втратила актуальність. Проте спортивні тексти наповнені різними термінами і статистикою, через що їх переклад може викликати певні труднощі. Але існує багато способів для точного і зрозумілого перекладу спортивних термінів.

Одним із таких способів є *калька* — слово (або окремий вираз), утворене шляхом копіювання того самого способу, яким воно було створене в іншій мові, тобто буквальний переклад морфологічних елементів слова (або виразу) із збереженням його структури й порядку розташування складових частин» [Словник лінгвістичних термінів. Загальна редакція Є.В. Кретевиц, Н.С. Родзевич Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні АН УРСР. — Київ: Вид-во Академії наук Української РСР, 1957 – 236 с., с. 77]. На думку лінгвістів, цей спосіб краще за все використовувати зі складними за структурою термінами. Наприклад: англ. *corner kick* — укр. *кутовий удар*; англ. *semi-final* — укр. *півфінал* [Дяков А.С., Кияк Т.Р., Куделько З.В. Основи термінотворення Київ. Видавничий дім “KM Academia”, 2000. – 238 с., с. 157].

Проте для авторських термінів або неологізмів краще використовувати *опис значення*, тобто перекладати термін через його функцію. Приклади: англ. *boundary* — укр. *межа майданчику*; англ. *wildcard* — укр. *запрошення (на змагання) від організаторів* [2. Загальна теорія усного перекладу та перекладацького скоропису. Курс лекцій / А. Чужакін. - М.: Р. Валент, 2002. - 160 с, с. 116].

Окремо варто зупинитися на перекладі емоційно забарвленої лексики. Спортивні тексти наповнені різними стилістичними виразами. На наш погляд, їх використання робить спортивні статті та новини більш “живими” та унікальними, передає емоційність події. До емоційно забарвленої лексики можна віднести метафори, епітети, метонімію, рефрени та інші стилістичні засоби. Переклад такої лексики може ускладнюватися тим, що вона може бути специфічною для певної культури, і її дослівний переклад не є можливим. Тому для досягнення адекватного перекладу варто використовувати прийом *експлікації* — змінювати лексичні одиниці мови оригіналу на лексичні одиниці мови перекладу, які будуть передавати значення терміна: англ. *injury default* - укр. *покинути поле через травму* [2, с. 122].

Переклад спортивних термінів — дуже відповідальне завдання. Необхідно пам’ятати, що світ спорту знаходиться в постійному розвитку. Це призводить до виникнення нових реалій, які не мають еквівалентів в інших мовах на момент перекладу. Тому перекладачеві потрібно підключати всі свої знання, аби вихідний продукт був адекватним. Отже, використання різних способів перекладу спортивних термінів є необхідною стадією роботи перекладача для досягнення кінцевої мети.

На прикладі деяких футзальних термінів ми розібрали можливі способи їх перекладу:

1) англ. *back door cut* is ‘a feinting movement behind a defender, who is trying to anticipate, in order to open a passing line’ - укр. *гопдання* (опис значення) ‘фінт, що передбачає хибний рух позаду захисника задля отримання передачі’ (власний переклад)

2) англ. *screen* is ‘when an attacker cuts (runs) between the ball carrier and their direct opponent. Used to relieve the pressure on the ball’ - укр. *шурма* (калькування) ‘дія атакуючого гравця без м’яча, спрямована на те, щоб відволікти захисника від гравця з м’ячем, тим самим зменшивши тиск. Полягає у тому, щоб пробігти між гравцем в атаці із м’ячем і захисником, що грає проти нього’ (власний переклад)

3) англ. *delaying* is ‘when a player acts to slow down the attack or defence to allow their teammates to recover and take their correct positions’ - укр. *пласування* (калькування) ‘дія гравця, спрямована на те, щоб уповільнити атаку суперника, аби дозволити своїм товаришам по команді повернутися і зайняти правильні позиції’ (власний переклад).

Оскільки немає загальноприйнятої практики щодо перекладу англійських футзальних термінів українською мовою, наразі ми часто пропонуємо використовувати описовий метод перекладу. У перспективі, для заміни довгого і незручного, на нашу думку, пояснення, яке ще й може варіюватися, нами пропонується ідея створення єдиної бази перекладу англійських футзальних термінів українською мовою.

4) англ. *to recover* - укр. *повернутися додому, сісти на свою* (половину поля) (описовий переклад).

5) англ. *fly goalkeeper* - укр. *п'ятий польвий* (описовий переклад);

6) англ. *isolation* - укр. *звільнення зони* (описовий переклад);

7) англ. *pivot* - укр. *стовп* (дослівний переклад).

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 4

Переклад текстів спортивної тематики є досить складною задачею для перекладачів. Часто доводиться використовувати особистісний підхід задля досягнення мети – виконання адекватного перекладу. Переклад текстів, що містить футзальну термінологію не є виключенням, проте, на нашу думку, більш плідно попрацювавши над даною проблемою, можна створити уніфікований підхід до перекладу даного пласту лексики.

НУБІП України

НУБІП України

ВИСНОВКИ

Система найменувань предметів і понять футболу як популярного виду спорту сформувалася та постійно розвивається відповідно до нових умов комунікації в глобалізованому світі.

Футбольна лексика поєднує ознаки терміна і загальноживаного слова. До складу спеціальної футбольної лексики входять терміни (терміни власне футбольної галузі, екстрагалузові термінологічні одиниці, термінологізовані загальноживані лексичні одиниці), номенклатура, професіоналізми, професійні жаргонізми (сленг).

Футбольний термін потрактовано як слово або словосполучення, що позначає предмет чи поняття футбольної галузі, перебуває в системних відношеннях з іншими лексичними одиницями футбольної метамови та має чітку дефініцію. Футбольний термін відповідає головним ознакам терміна, зокрема таким, як номінативність, системність, мовна нормативність, тенденція до однозначності в межах терміносистеми, змістова точність, стилістична нейтральність, дериваційний потенціал, відсутність експресії.

У неспеціальній сфері лінгвосоціуму футбольні терміни зазнають детермінологізації, що супроводжується семантико-стилістичними трансформаціями лексичної одиниці. Тому в загальномовному вжитку лексичні одиниці з футбольною семантикою нпроежать до розряду футбольної лексики. Із загальноживаною лексикою їх зближують такі параметри: загальнодоступність і зрозумілість, емоційна забарвленість частини лексичних одиниць, наявність синонімії, антонімії, розширена лексична сполучуваність.

Футбольній лексиці, як і термінології, притаманні такі характеристики: системний характер, співвіднесеність із певним соціальним поняттям. Провести чітке розмежування між термінологією і загальнозживаною лексикою у складі футбольної лексики складно. Між ними наявна дифузна зона, у якій лексичні одиниці перебувають у постійному коливанні між ідеальними вимогами до терміна і реальним функціонуванням у динамічній лексико-семантичній системі мови.

У межах досліджуваного об'єднання лексики української мови гіперогіпонімійні відношення відзеркалюють внутрішню структуру футбольних номінацій. Виявлено два типи гіперо-гіпонімійних груп: 1) які мають форму “дерева”, де кожен наступний елемент послідовно розгалужує зв'язки за спільною семою; 2) які мають форму “ялинки”, де родо-видові відношення простежуються за кількома ознаками водночас.

Синонімія у футбольній лексиці поєднує ознаки синонімії в термінології і в загальномовному лексичному складі. Спільні риси загальномовних синонімів і синонімів-термінів полягають у позначенні того самого поняття, здатності до контекстуальної заміни, а диференційні риси виявляються в особливостях функціонування. У футбольній лексиці наявні такі типи синонімів: однолексемні терміни-дублети, терміни-синтаксичні синоніми, дефіційні синоніми, стилістичні синоніми.

Системну організацію футбольної лексики підтверджує антонімія, зумовлена екстралінгвальними чинниками. Найважливіший із них – властивий футболу як динамічній колективній грі дух суперництва, що детермінує номінування видів дії і протидії. Другий важливий чинник, що формує антонімічні пари, – просторове розмежування частин поля, протиставлення окремих його зон. У футбольній лексиці усталилися антонімічні опозиції на основі різнотипних відношень: семантичних (градуальні, комплементарні, векторні, координатні антоніми); формально-структурних (різноспільнокореневі антоніми); стилістичних (загальномовні і контекстуальні антоніми).

Установлено, що до футбольної термінології належать однолексемні терміноодиниці і терміни-словосполучення. Продуктивний спосіб поповнення футбольної лексики – використання характерних для української мови моделей творення нових назв. Футбольні терміни, номенклатуру, професіоналізми, професійні жаргонізми утворено різними видами морфологічного способу, а також лексико-семантичним способом. Із морфологічного способу найпродуктивніші суфіксація та безафіксний спосіб; менш продуктивні – основоскладання, словоскладання, префіксальний, префіксально-суфіксальний способи, абревіація. Семантична деривація відзначається активністю. Поодинокі лексичні одиниці утворено морфологосинтаксичним способом. Загалом словотворення у футбольній лексиці близьке до загальноомовного.

Іншомовні запозичення – один із домінантних напрямів формування й розвитку лексико-семантичного об'єднання “Футбол” у словниковому складі української літературної мови. Футбольна лексика запозичена в основному з англійської, французької, німецької, італійської і грецької мов. За кількісними показниками переважають англіцизми. Із мов-донорів в українську літературну мову увійшли загальноспортивні номінації, які активно функціонують у футбольній сфері, і власне футбольні номінації. Констагуємо легкість проникнення іншомовних запозичень в українську мову. Після входження іншомовних слів футбольної тематики до мови-реципієнта відбувається їхня швидка адаптація. Функціональний потенціал запозичених лексем насамперед підтверджують такі параметри: розвиток гіпогіперонімії зв'язків, творення похідних слів, розширення синтагматичних відношень.

Футбольна лексика як динамічний сегмент мовної діяльності соціуму потребує уваги дослідників щодо постійної систематизації, унормування, кодифікації лексичних одиниць, а щодо футбольної термінології – уніфікації і стандартизації футбольних термінів. Це дасть змогу усунути надлишкову варіантність, зменшити функціональне навантаження запозичень (особливо англіцизмів), активізувати використання питомих мовних одиниць із футбольною семантикою, ефективно задіяти словотвірний потенціал української мови.

Перспектива нових досліджень відкривається у зв'язку з поглядом на футбол як лінгвокогнітивний дискурс.

Переклад термінів тематичного поля «футзал» є наразі доволі складною задачею для перекладачів, проте розширивши дане дослідження можна створити єдину та уніфіковану базу перекладу для відтворення англійськомовних футзальних та футбольних термінів українською мовою.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авербух К. Я. Современное терминоведение: коммуникативный аспект / К. Я. Авербух // Українська термінологія і сучасність: зб. наук. праць. Вип. ІХ – К.: Інститут української мови НАНУ, 2013. – С. 48–53.
2. Авраменко В. П. Футбол. Резерв, шкільної спортивної майстерності / В. П. Авраменко, О. Е. Бобарико, В. І. Гончаренко та ін. – К.: Республіканський науковометодичний кабінет Державного комітету України з питань фізичної культури і спорту, ЗАТ “Броварська друкарня”, 2013. – 105 с.
3. Активні ресурси сучасної української номінації: ідеографічний словник нової лексики / Є. А. Карпіловська, Л. П. Кислюк, Н. Ф. Клименко та ін.; [відп. ред. Є. А. Карпіловська]. – К.: КММ, 2013. – 416 с.
4. Протефиренко Н. Ф. Теория языка. Вводный курс / Н. Ф. Протефиренко. – М.: Издательский центр “Академия”, 2014. – 368 с.
5. Андрухович Ю. Гра з випадковими числами / Ю. Андрухович // Письменники про футбол. Літературна збірна України. – Х., 2011. – С. 5–32.
6. Барвіцька Г. К. Формування української термінології обліку та аудиту: автореф. дис. на здобуття наук ступеня канд. філол. наук: 10.02.01 “Українська мова” / Г. К. Барвіцька. – К., 2015. – 18 с.
7. Барнет В. О. Связь коммуникативной сферы и разновидности языка в славянских языках / В. О. Барнет // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 20: Теория литературного языка в работах ученых ЧССР: сб.: [пер. чешск. и словац.] / сост. и ред. Н. А. Кондрашов. – М.: Прогресс, 1987. – С. 175–205.
8. Баррет Н. Спорт: игры, игроки, зрители / Н. Баррет. – М.: РОСМЭН, 1994. – 46 с. 181
9. Бацевич Ф. С. Очерки по функциональной лексикологии / Ф. С. Бацевич, Т. А. Космеда. – Львов, 1997. – 167 с.
10. Берн Е. Ігри, у які грають люди / Е. Берн. – Х.: Клуб сімейного дозвілля, 2016. – 256 с.

11. Биби́к С. П. Словник іношомовних слів: тлумачення, словотворення та слововживання / С. П. Биби́к, Г. М. Сюта, [за ред. С. Я. Єрмоленко]. – Х. : Прапор, 2012. – 623 с.

12. Биби́к С. П. Усна літературна мова в українській культурі повсякдення / С. П. Биби́к. – Ніжин : Видавництво “Аспект-Поліграф”, 2013. – 589 с.

13. Білоно́женко В. М. Функціонування та лексикографічна розробка українських фразеологізмів / В. М. Білоно́женко, І. С. Тнатюк. – К. : Наук. думка, 1989. – 154 с.

14. Богусла́вский С. С. Футбольная терминология в немецком языке: дисс. ... канд. филолог. наук: 10.02.04 / Богусла́вский Серге́й Серге́евич. – Одесса, 2010. – 291 с.

15. Бойко Н. І. Терміни у мові художньої прози / Н. І. Бойко // Культура слова. – К., 1984. – Вип. 26. – С. 44–47.

16. Бонда́р А. Мій дирдир / А. Бонда́р // Письменники про футбол. Літературна збірка України. – Х. : Клуб сімейного дозвілля, 2011. – С. 33–40.

17. Бонда́р Ю. У боротьбі за футбольний трон: розповідь-хроніка про чемпіонати світу з футболу / Ю. Бонда́р, В. Шпак. – К. : ІВЦ ДПА України, 2019. – 624 с.

18. Боровська О. В. Співвідношення національних та інтернаціональних термінів в українській термінології галузі фізичної культури та спорту: автореф. дис. на здобуття наук ступеня канд. філол. наук: 10.02.01 “Українська мова” / О. В. Боровська. – К., 2014. – 17 с.

19. Боя́рова Л. Г. Імперативні й диспозитивні норми в українській термінології (90-і рр. ХХ ст. – початок ХХІ ст.) / Л. Г. Боя́рова // Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна: Серія “Філологія”. – Х., 2017. – № 50. – Вип. 765. – С. 39–43.

20. Боя́рова Л. Динамічна теорія норми в сучасній термінології / Л. Боя́рова // Українська термінологія і сучасність: зб. наук. праць. – Вип. VII / [відп. ред. Л. О. Симоненко]. – К. : КНЕУ, 2017. – С. 43–47.

21. Боя́рова Л. Мовне планування й термінологія / Л. Боя́рова // Вісник національного університету “Львівська політехніка”. Проблеми української

термінології. – Львів : Національний університет “Львівська політехніка”, 2014. – № 503. – С. 27–29.

22. Бурячок А. А. Формування спільного фонду соціально-політичної лексики східнослов'янських мов / А. А. Бурячок. – К. : Наук. думка, 1983. – 246 с.

23. Вакарюк Л. Українська мова. Морфеміка і словотвір / Л. Вакарюк, С. Панцьо. – Тернопіль : Лілея, 1999. – 220 с.

24. Васковець Л. Термінологізація та детермінологізація в казначейській терміносистемі / Л. Васковець // Вісник національного університету “Львівська політехніка”. Проблеми української термінології. – Львів : Національний університет “Львівська політехніка”, 2020. – № 765. – С. 87–90.

25. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / [уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел]. – К.; Ірпінь : ВТФ “Перун”, 2015. – 1728 с.

26. Веремчук О. А. Стилiстична транспозиція термінологічної лексики в сучасній українській мові (кодифікаційний аспект) монографія / [за ред. Л. В. Струганець]. – Рівне : ВАТ “Рівненська друкарня”, 2010. – 224 с.

27. Винник В. О. Назви одиниць виміру і ваги в українській мові / В. О. Винник. – К. : Наук. думка, 1966. – 151 с.

28. Вискущенко С. Фахові мови: основні риси, ознаки та функції / С. Вискущенко // Українська термінологія і сучасність: зб. наук. праць. – Вип. VIII / [відп. ред. Л. О. Симоненко]. – К. : КНЕУ, 2017. – С. 235–236.

29. Вихованець І. Теоретична морфологія української мови / І. Вихованець, К. Городенська. – К. : Пульсари, 2014. – 398 с.

30. Вільчинська Т. П. Семантико-словотвірна характеристика онімних назв осіб в українській мові: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.01 “Українська мова” / Т. П. Вільчинська. – Львів, 1996. – 24 с.

31. Віняр Г. М. Словник неовтворів української мови кінця ХХ століття / Г. М. Віняр, Л. Р. Шпачук. – Кривий Ріг, 2012. – Вип. 2. – 180 с.

32. Віхров К. Л. Футбол у школі: навчально-методичний посібник / К. Л. Віхров. – К. : Комбі ЛТД, 2004. – 256 с.

33. Войдева О. А. Репрезентація науково-технічного знання в системі мови [Електронний ресурс]: <http://storage.library.opu.ua/online/periodic/iopktXXI/388-4>

34. Вокальчук Є. Культуромовні проблеми спортивного теледискурсу / Є. Вокальчук // Актуальні проблеми сучасної філології: зб. наук. праць Рівненського державного гуманітарного університету. Мовознавчі студії. – Вип. 18. – Рівне : РДГУ, 2010. – С. 110–113.

35. Вокальчук Є. Л. Спортивний теледискурс: культура усного мовлення / Є. Л. Вокальчук // Наукові записки. Серія “Філологічна”. – Вип. 17. – Острог : 2010. – С. 166–173.

36. Гаращенко Л. Б. Аналітизм як тип термінологічної номінації / Л. Б. Гаращенко // Лінгвістичні дослідження: зб. наук. праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. – Х., 2012. – Вип. 34. – С. 223–229.

37. Гаращенко Л. Б. Аналітичні номінації в науково-технічній термінології: когнітивно-онімасіологічний аспект: 10.02.01 “Українська мова” / Л. Б. Гаращенко. – Х., 2015. – 21 с. 184

38. Герд А. С. Прикладная лингвистика / А. С. Герд. – СПб. : Изд-во С.-Петербург. ун-та, 2015. – 268 с.

39. Гессе Г. Собрание сочинений в 8 т.: [пер. с нем.] / Г. Гессе; [сост. Н. С. Павлова, В. Д. Седельник]. – М. : Прогресс-Литера, 1994.

40. Гимер Н. О. Лексика косметики та косметології сучасної української мови: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Гимер Надія Олександрівна. – Львів, 2010. – 413 с.

41. Головин Б. Н. Лингвистические основы учения о терминах: учебн. пособ. для студ. филолог. спец. вузов / Б. Н. Головин, Р. Ю. Кобрин. – М. : Высшая школа, 1987. – 105 с.

42. Головин Б. Н. Термин и слово / Б. Н. Головин // Термин и слово. – Горький, 1980. – С. 3–11.

43. Голодюк Я. Б. Прагматичні виміри українськомовного інтернетного дискурсу: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Голодюк Ярослав Борисович. – Івано-Франківськ, 2013. – 204 с.

44. Голянич М. І. Словник лінгвістичних термінів: лексикологія, фразеологія, лексикографія / М. І. Голянич, Р. І. Стефурак, І. О. Бабій; [за ред. М. І. Голянич]. – Івано-Франківськ : Сімик, 2011. – 372 с.

45. Гонтар М. О. Українська терміносистема журналістики: формування, структурна організація та функціонування: “Українська мова” / М. О. Гонтар. – К., 2011. – 19 с.

46. Городенська К. Нові запозичення і новотвори на тлі фонетичної та словотвірної підсистем української літературної мови / К. Городенська // Українська термінологія і сучасність: зб. наук. праць. – Вип. VIII / [відп. ред. Л. Симоненко]. – К. : КНЕУ, 2009. – С. 3–9.

47. Горпинич В. Будова слова і словотвір / В. Горпинич. – К. : Рад. школа, 1977. – 117 с.

48. Горпинич В. О. Українська словотвірна дериватологія: навчальний посібник / В. О. Горпинич. – Дніпропетровськ : Дніпропетровський держ. ун-т, 1998. – 189 с.

49. Григоров-Григорович С. В. Терминоведення: учеб. пособие / С. В. Григоров-Григорович. – М. : Изд. центр “Академия”, 2018. – 304 с.

50. Гудима Н. В. Семантика та стилістичні функції запозичень у мові української постмодерністської прози: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Гудима Наталія Василівна. – Чернівці, 2019. – 257 с.

51. Грещук В. Студії з українського мовознавства: Вибрані праці / В. Грещук; [упор. Р. Бачкур]. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2009. – 520 с.

52. Д'яков А. С. Основи термінотворення: Семантичні та соціолінгвістичні аспекти / А. С. Д'яков, Т. Р. Кияк, З. Б. Куделько. – К. : Вид. дім “КМ Academia”, 2000. – 218 с.

53. Даниленко В. Лингвистическое изучение терминологии и культура речи / В. Даниленко // Актуальные проблемы культуры речи. – М. : Наука, 1970. – С. 304–325.

54. Даниленко В. П. Русская терминология: опыт лингвистического описания / В. П. Даниленко. – М. : Наука, 1977. – 246 с.

55. Денисов П. Н. Лексика русского языка и принципы ее описания / П. Н. Денисов. – М. : Русский язык, 1980. – 253 с.

56. Дерба С. М. Українська термінологія в галузі прикладної (комп'ютерної) лінгвістики (логіко-лінгвістичний аналіз): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук. 10.02.01 “Українська мова” / С. М. Дерба. – К., 2007. – 20 с.

57. Дидик-Меуш Г. Українська медицина. Історія назв / Г. Дидик-Меуш. – Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008. – 400 с.

58. Дубяк М. Б. Ієрархічна структура найменувань фізичної дії на об'єкт (футбольній) термінолексичі (на матеріалі французької та іспанської мов) / М. Б. Дубяк // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – № 17. – Луцьк, 2009. – С. 111–115.

59. Дулібський А. В. Моделювання тактичних дій у процесі підготовки юнацьких команд з футболу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фіз. виховання і спорту: 24.00.01 “Олімпійський і професійний спорт” / А. В. Дулібський. – К., 2001. – 19 с.

60. Дятчук В. В. Семантична структура і функціонування лексики української літературної мови / В. В. Дятчук, Л. О. Пустовіт. – К. : Наук. думка, 1983. – 156 с.

61. Эйген М. Игра жизни: [пер. с нем.] / М. Эйген, Р. Винклер. – М. : Наука, 1979. – 96 с.

62. Эльконин Д. Б. Психология игры / Д. Б. Эльконин. – М. : Педагогика, 1978. – 300 с.

63. Єрмоленко С. Я. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / С. Я. Єрмоленко, С. П. Бирик, О. Г. Тодор; [за ред. С. Я. Єрмоленко]. – К. : Либідь, 2001. – 223 с.

64. Єщенко Т. Український жаргон спортивних уболівальників / Т. Єщенко // Лінгвістичні студії: зб. наук. праць. – Вип. 13 / [укл.: А. П. Загнітко (наук. ред.) та ін.]. – Донецьк : ДонНУ, 2005. – С. 250–255.

65. Жадан С. Білі футболки, чорні труси / С. Жадан // Письменники про футбол. Літературна збірна України. – Х. : Клуб сімейного дозвілля, 2011. – С. 76–106.

66. Жарський Е. Футбол / Е. Жарський // Енциклопедія українознавства / [гол. ред. В. Кубійович]. – Т. 9, перевидання в Україні. – Львів : Наукове товариство ім. Шевченка у Львові, 2000. – С. 3543–3544.

67. Загнітко А. П. Теорія сучасного синтаксису: монографія / А. П. Загнітко. – Вид. 3-тє, виправл. і доп. – Донецьк : ДонНУ, 2008. – 294 с.

68. Зігалов В. Футбол як дзеркало української дійсності [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті: <http://www.radiosvoboda.mobi/a/2151864.html>.

69. Зильберт Б. А. Спортивный дискурс: базовые понятия и категории; исследовательские задачи / Б. А. Зильберт, А. Б. Зильберт // Язык, сознание, коммуникация: сб. статей / [отв. ред. В. В. Красных, А. И. Изагов]. – М. : МАКС Пресс, 2001. – Вып. 17. – С. 45–55.

70. Зінченко О. О. Уроки з футболу в школі: навчальний посібник / О. О. Зінченко, А. Г. Васильчук. – К.; Чернівці, 2002. – 214 с.

71. Ібрагімов М. М. Філософія спорту як новий антропологічний проєкт: монографія / М. М. Ібрагімов. – К. : Олімпійська література, 2014. – 296 с.

72. Ібрагімов М. Філософія спорту в контексті екзистенціальної антропології / М. Ібрагімов // Вісник Прикарпатського університету. Серія: Філософські і психологічні науки. – Вип. 18. – Івано-Франківськ, 2014. – С. 43–50.

73. Іващенко В. Л. Основні напрями досліджень у термінознавстві кінця ХХ – початку ХХІ століть / В. Л. Іващенко // Вісник національного університету

“Львівська політехніка”. Проблеми української термінології. – Львів : Національний університет “Львівська політехніка”, 2014. № 791. – С. 22–26.

74. Кабиш О. Лексико-семантичні зміни в словниковому складі сучасної української мови в контексті суспільно-політичних трансформацій лінгвосоціуму / О. Кабиш // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 8. Філологічні науки (мовознавство): зб. наук. праць / [відп. ред. О. І. Леута, С. В. Шевчук]. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. – Вип. 6. – С. 100

75. Канделаки Т. Л. Семантика и мотивированность терминов / Т. Л. Канделаки. – М. : Наука, 1977. – 167 с.

76. Карпець Л. А. Український спортивний жаргон. структурносемантичний аспект: автореф. дис на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.01 “Українська мова” / Л. А. Карпець. – Х., 2016. – 19 с.

77. <http://www.sportscience.ldufk.edu.ua>.

78. <http://www.sum.in.ua>.

79. http://www.tc.terminology.lp.edu.ua/TK_Wisnyk765/.

80. <http://www.telekritika.ua>.

81. <http://www.ua-football.com>.

82. <http://www.ukrfootball.ua>.

83. <https://www.uk.wikipedia.org>.

84. <http://www.ulif.org.ua>.

85. http://www.vyshynsky.com.ua/glossary/ua_es.php.

86. http://www.vyshynsky.com.ua/glossary/ua_pt.php.

87. <https://www.usyouthfutsal.com/futsal-history>

88. [https://futsalua.org/blog/post/etapi-stanovlennya-mini-futbolu-futзалu-v-](https://futsalua.org/blog/post/etapi-stanovlennya-mini-futbolu-futзалu-v-ukrajini-v-period-z-1997-po-2000-rr)

[ukrajini-v-period-z-1997-po-2000-rr](https://futsalua.org/blog/post/etapi-stanovlennya-mini-futbolu-futзалu-v-ukrajini-v-period-z-1997-po-2000-rr)

89. https://futsal.com.ua/sites/default/files/documents/pravyla_gry_futsal.pdf

90. <https://www.premierleague.com/fixtures>

НУБІП України

ДОДАТКИ

НУБІП України

Додаток А

Словник іноземних запозичень футбольного тематичного поля сучасної української мови

Аут [від англ. out – поза, зовні] – “ситуація, у якій м’яч або шайба виявляються за межами встановленого за правилами майданчика”;

Аутсайдер [від англ. outsider – сторонній] – “спортсмен або команда, що посідають останні місця в змаганнях”;

Бек [від англ. back – захисник] – “захисник у спортивних іграх з м’ячем...”

Бутси [англ. boots, множ. до boot – взуття] – “футбольні черевики з твердими носками і закаблуками без каблуків, з шипами або поперечними планками на підошві, призначені для гри у футбол”

Гандикап [англ. handicap] – “змагання, в якому одна з команд заздалегідь отримує деяку перевагу (фору).”

Гол [англ. goal – мета, гол] – “очко, яке зараховують команди за кожний забитий у ворота суперника м’яч”

Дербі [англ. derby] – матч між командами, які є постійними суперниками; зазвичай це команди, які представляють одне місто.

Диспетчер [від англ. dispatcher – швидко виконувати] – амплуа гравця (зазвичай центрального півзахисника), який виконує в команді роль організатора атак.

Дриблер [англ. dribbler] – футболіст, що використовує дриблінг.

Дриблінг [англ. dribbling] – “у деяких спортивних іграх – введення гравцем м’яча або шайби”

Клуб [англ. club – товариство] – футбольна команда, яка бере участь в змаганнях національного масштабу.

Корнер [від англ. Corner – кут] – “у футболі – штрафний кутовий удар, який здійснює з кутового сектора футбольного поля один із гравців атакуючої команди”

Коуч [від англ. coach – тренер] – головний тренер.

Лайнсмен [англ. linesman] – “у спортивних іграх – помічник судді”

Лідер [англ. leader – вести, керувати] – “учасник спортивних змагань, який іде попереду інших”

Матч [англ. match – змагання] – “спортивне змагання між двома або кількома спортсменами чи спортивними командами”

Менеджер (футбольний) [англ. manager] – підприємець у професійному спорті, який організовує тренування і виступи спортсменів.

Ніпель (м'яча) [англ. nipple – сосок] – мелпротеза гайка, що забезпечує затримання повітря у футбольному м'ячі.

Офсайд [англ. off side] – “у деяких командних спортивних іграх (футболі...) – положення “поза грою”, при якому гравець опиняється у вигідній позиції щодо суперника, проте здобуває її з порушенням правил гри”

Пас [англ. pass – передача] – “передача м'яча від одного гравця команди іншому гравцю своєї команди”

Пенальті [англ. penalty – покарання] – “у футболі – одинадцятиметровий штрафний удар по воротах суперника”

Плеймейкер [англ. playmaker] – “розпасувальник: гравець, через якого найчастіше йдуть атаки; гравець, який робить гру (як правило, атакуючий півзахисник)”

Рокет [англ. rocket] – чотири м'ячі, забиті гравцем протягом одного матчу.

Пресинг [англ. pressing – тиснути] – “тактика колективного відбору м'яча, створення перешкод для початку атаки”

Рейд [англ. raid – напад] – швидкий напад гравця на ворота суперника.

Рейтинг (клубів) [від англ. rating – оцінка] – оцінка клубу чи гравця.

НУБІП УКРАЇНИ
Рекордсмен [англ. recordsman] – “спортсмен, який установив рекорд”
Рефері [англ. referee] – “у деяких спортивних змаганнях – суддя”
Сайт (футбольний) [від англ. website – місце, майданчик в Інтернеті] –

футбольна сторінка зі своєю адресою для розміщення інформації в Інтернеті.

НУБІП УКРАЇНИ
Сейв [від англ. save – рятувати] – “відбиття воротарем небезпечного удару”
Симулятор (футбольний) [англ. simulator] – комп’ютерна програма, яка дає змогу імітувати футбольні ситуації чи процеси.

Скаут [англ. scout – розвідник] – співробітник клубу, який займається пошуком молодих талановитих гравців.

НУБІП УКРАЇНИ
Спонсор (футбольний) [англ. sponsor] – особа чи організація, які матеріально підтримують ФК.

Стопер [англ. stopper] – опорний захисник.

НУБІП УКРАЇНИ
Страйкер [від англ. Strike – бити] – “яскраво виражений нападник, центральний форвард”

Стюард [англ. steward] – службовець, який стежить за дотриманням порядку на стадіоні під час матчу.

Тайм [англ. time] – “частина основного часу у футболі

НУБІП УКРАЇНИ
Тайм-аут [англ. time out – поза часом] – “у деяких спортивних іграх – перерва на вимогу команди, спортсмена, його тренера, передбачена правилами гри”

Фол [від англ. Foul play – нечесна гра] – “умисний удар противника, підніжка”

НУБІП УКРАЇНИ
Форвард [англ. forward] – “у деяких командних спортивних іграх – гравець передньої лінії, який нападає”

Фристайлер [англ. freestyler] – спортсмен, який виконує різноманітні трюки з футбольним м’ячем за допомогою майже всіх частин тіла, окрім рук.

НУБІП УКРАЇНИ
Футбол [англ. football < foot – ступня і ball – м’яч] – “спортивна командна гра з м’ячем”

Хавбек [від англ. half-back] – “у спортивних іграх з м’ячем – напівзахисник”

Хет-трик [англ. hat-trick] – “три голи, забитих одним гравцем в одному матчі”

НУБІП України

Додаток Б

Футбол 5x5

Фінальний футбольний матч між збірними Бразилії та Франції на Паралімпіаді-2012

Цей вид змагань відомий також як футзал, або сліпий футбол, вперше чемпіонат відбувся в 1986 році в Іспанії, а в програму Паралімпіади він включений у 2004 році на іграх в Афінах.

У ньому беруть участь спортсмени з різним ступенем втрати зору, 4 гравців на полі зобов'язані мати світлонепроникні пов'язки, а ось у воротаря нормальний зір.

Під час руху футзальний м'яч видає звуки, які допомагають футболістам орієнтуватися в просторі, глядачі повинні дотримуватися тиші. Поле ділять на три частини, на кожній з яких знаходиться гід, він інструктує гравців, поле захищене, оскільки гра ведеться без вкидання м'яча, відсутнє правило положення "поза грою". В іншому правила повторюють регламентовані FIFA.

Матч складається з двох таймів по 25 хвилин, між ними 10-хвилинна перерва.

НУБІП України

НУБІП України